

LUNDS
UNIVERSITET

Socialhögskolan

”Och sen är det ju det där med vad man kallar mobbning...”

**En studie om skolkuratorers upplevelser av sitt arbete
kring mobbning**

Av: Amanda Petersson & Cim Engström

Kandidatuppsats (SOPA 63)

VT 2015

Antal ord: 15 245

Handledare: Weddig Runquist

Abstract

Authors: Amanda Petersson & Cim Engström

Title: “And then it’s that thing about what we call bullying...” – A qualitative study of school counselors experiences of their work on bullying. [Translated title]

Supervisor: Weddig Runquist

Assessor: Anna Rypi

The aim of this study was to examine how school counselors in a middle-sized and a small municipality in southern Sweden experienced bullying as a phenomena and how they worked on preventing the problem. We also wanted to examine how the internal and external cooperation worked in the different municipalities. The study was based on semi-qualitative interviews with school counselors on schools with children from age 6-15 in a middle-sized and a small municipality in southern Sweden. In total we have interviewed 5 school counselors on different schools. It became clear that school counselors’ definition of the word bullying was inconsistent with the children’s definition. The school counselors refused to use the word “bullying” and preferred “degrading treatment” instead. Even in the Swedish legislation the word “bullying” was no longer used, they too had shifted to “degrading treatment”, this because there is no difference between the two concepts. Even though the legislation stated no difference between these two words, the school counselors used them differently. “Degrading treatment” was used as a milder form of “bullying”. This difference in severity could violate the children’s trust in the counselors and cause the children to be seen as non-ideal victims. Regarding the internal cooperation, both municipalities stated that it was successful and meaningful work. However, there was a noticeable difference in how the municipalities worked with external organizations. Some stated that it was successful, while others were disappointed in how the cooperation had developed. In the middle-sized municipality there was a great deal of successful cooperation with the social services, while in the small municipality the external cooperation consisted of working with the police and the open addiction treatment centre. Both municipalities stated that the cooperation with children and youth psychology centre was not working to satisfaction.

Keywords: bullying Sweden, cyberbullying Sweden, school counselor bullying, mobbning definition, åtgärder mobbning

Förord

Vi vill tacka alla medverkande skolkuratorer för att ni ställt upp och gjort uppsatsen möjlig att genomföra. Vi vill även rikta ett stort tack till vår handledare Weddig Runquist som ställt upp dag som kväll, vardag som helg. Utan ditt engagemang hade vår uppsats inte blivit densamma! Slutligen vill vi tacka våra nära och kära som stått ut med oss under diverse sammanbrott och stöttat oss genom hela processen. Stort tack till er alla!

Innehåll

1. Inledning	6
1.1 Bakgrund	6
1.2 Syfte och frågeställningar.....	8
2. Mobbning av unga – definition, omfattning och elevhälsans roll och ansvar	9
2.1 Mobbning som fenomen.....	9
2.2 Problemets omfattning, uttrycksformer och konsekvenser	9
2.3 Skolans ansvar.....	11
3. Metod och metodologiska överväganden	13
3.1 Val av metod.....	13
3.2 Metodens förtjänster och begränsningar.....	14
3.3 Urval.....	15
3.4 Metodens tillförlitlighet.....	16
3.5 Genomförandet av intervjuerna.....	17
3.6 Bearbetning och analys	17
3.7 Forskningsetiska överväganden.....	18
3.8 Arbetsfördelning.....	19
4. Kunskapsläget	20
4.1 Svensk pionjär	20
4.2 Mobbning som begrepp.....	20
4.3 Mobbning och nätmobbning.....	21
4.4 Skolkuratorns roll och förebyggande arbete	22
4.5 Mobbning på nya arenor	23
5. Teoretiska utgångspunkter	24
5.1 Diskursteori.....	24
5.1.1 Kärnbegrepp och meningsskapande	25
5.1.2 Identitetsskapande – både för individer och grupper	26
5.1.3 Exempel ifrån vårt material.....	26
5.2 Viktimologi – offer och gärningsmän	27
5.2.1 Det idealiska offret.....	27
5.2.2 Det icke-idealiska offret	27
5.2.3 Verkliga offer.....	28
6. Resultat och analys	30
6.1 Mobbning – innebörd, förekomst och omfattning.....	30
6.1.1 Begrepp.....	30
6.1.2 Förekomst och omfattning.....	31
6.1.3 Slutsatser	32
6.2 Skolans ansvar – styrdokument och förebyggande arbete.....	33
6.2.1 Övergripande ansvar och anmälningsansvar.....	33
6.2.2 Styrdokument och planer	34
6.2.3 Slutsatser	35
6.3 Elevhälsoteamet.....	35
6.3.1 Skolkuratorns roll i elevhälsoteamet	35
6.3.2 Samarbete inom elevhälsoteamet	36
6.3.3 Effektivisering av resurser	37
6.3.4 Slutsats.....	38
6.4 Samverkan i samband med mobbning.....	39
6.4.1 Extern samverkan i kommunerna.....	39
6.4.2 Slutsats	40
6.5 Skolkuratorns roll	41

6.5.1 En otydlig yrkesroll?	41
6.5.2 Vikten av relationer.....	41
6.5.3 Slutsats	42
7. Slutdiskussion	44
7.1 Sammanfattning	44
7.2 Lärdomar och avslutande funderingar	45
Källförteckning.....	47
Bilagor.....	54
1. Intervjuguide.....	54
2. Informationsbrev.....	56

1. Inledning

I det här kapitlet kommer vi att presentera uppsatsämnet på en övergripande nivå, för att sedan mynna ut i uppsatsens syfte och frågeställningar.

1.1 Bakgrund

Klimatet ute på Sveriges grundskolor hårdnar. Kränkningar och mobbning ökar, och med de nya arenor som internet och sociala medier för med sig är detta inte längre något som enbart sker innanför skolans väggar (Dyrefors Grufman 2015b). I Sverige blir mellan 7-8 procent av eleverna utsatta för mobbning och kränkande behandling (Skolverket 2011, s. 14). Men hur definierar man då begreppet mobbning? Den välkände psykologiprofessorn och författaren Dan Olweus definition på mobbning används ofta i dessa sammanhang. Han menar att mobbning är när en person blir utsatt för negativa handlingar upprepade gånger under en viss tid. Med begreppet ”negativa handlingar” syftar Olweus på att man tillfogar någon annan skada eller obehag (Olweus 1991, s. 4). I skollagen står det att skolan har en skyldighet att förebygga och förhindra kränkande behandling i skolan. Skolan har även en skyldighet att utreda kränkningar som inte skett i skolan, men som kan kopplas till verksamheten (Skollagen 6 kap 10§; Dyrefors Grufman 2015b). Här faller nätmobbning in, om det till exempel är elever från samma klass som skriver kränkande och elaka saker till varandra på internet (Secher 2014, s. 43-44; Dyrefors Grufman 2015b).

För skolornas del är det huvudmannens (kommunen eller ägaren till den fristående skolan) ansvar att utreda och vidta åtgärder när ett barn har blivit kränkt, och skolorna ska ha rutiner för hur de ska hantera situationer då kränkningar och trakasserier ägt rum (Skolverket 2014). Skolan är barnens arbetsplats under den obligatoriska skoltiden, det vill säga till och med årskurs 9 (Skolverket 2012), men barn har inte samma handlingsutrymme som vuxna har, och de kan därför inte lämna sin arbetsplats om de känner sig obekväma eller otrygga (Frånberg & Wrethander 2011). Här är barnen beroende av att vuxenvärlden tar sitt ansvar och bryr sig om, reagerar och agerar för att motverka samt stötta och hjälpa i akuta situationer. En studie som Annerbäck, Sahlqvist och Wingren (2014, s. 276) låtit göra visar att barn som har någon vuxen att prata med har lättare för att hantera mobbning och kränkningar, då de vuxna utgör en skyddande faktor. Skyddsfaktorer har en stark koppling till begreppet resiliens, som bland annat används för att förklara hur det kommer sig att vissa barn klarar påfrestningar och risk för motgångar bättre än andra (Rutter 2012, s. 335).

Caroline Dyrefors Grufman, som är barn- och elevombud vid Skolverket, menar i ett inlägg i sin yrkesblogg att barn och ungdomar som blir utsatta för kränkningar inte sällan själva utsätter andra för samma sak (Dyrefors Grufman 2015a). Eftersom barn och unga spenderar så pass mycket tid i skolan blir det ofta så att forumet för kränkningar tar plats inom skolans väggar. Framfarten av sociala medier och användningen av dessa kan dock ha bidragit till att Dyrefors Grufman även påpekar att kränkningar med kopplingar till skolan kan pågå dygnet runt. Även om skoldagen är slut "[...]fortsätter ofta glåporden och de elaka kommentarerna i olika forum på nätet." (Dyrefors Grufman 2015b).

I mobbningens fotsår följer ofta psykisk ohälsa, så som dålig självkänsla, depression och självska debeteende (Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor 2015, s. 42). En rapport från Socialstyrelsen (2005) pekar på att det finns en stark koppling mellan å ena sidan mobbning (både IRL-mobbning "In real life", det vill säga traditionell mobbning, och nätmobbning) och å andra sidan psykisk ohälsa. I en rapport från BRIS (2012, s. 10) konstateras att den psykiska ohälsan hos unga i Sverige synliggjorts i samhället under de senaste 20-30 åren. Psykisk ohälsa kan yttra sig i former som exempelvis ångest, oro och nedstämdhet. BRIS menar att den psykiska ohälsan tar sig olika uttryck hos flickor och pojkar. Flickorna vänder sig ofta inåt medan pojkarna i större utsträckning uppvisar sin problematik utåt. Något som även kan spegla den psykiska ohälsan i Sverige är att självmorden bland unga ligger högt i jämförelse med andra europeiska länder, och den stigande trenden gäller båda könen (BRIS 2012, s. 10). I BRIS kontakt med ungdomar ges möjligheten att vara anonym, vilket gör att uppgifterna från dessa kontakter blir helt på den ungas villkor (BRIS 2012, s. 6). Stress, ångest och sömnproblem tillsammans med självska debeteende i olika former är väldigt vanliga konversationsämnen mellan BRIS och de unga (ibid.).

För att komma tillrätta med mobbningen som sker runt om i landet menar Landstedt och Persson (2014, s. 398) att skolorna måste förbättra sina miljöer, och att de vuxna som jobbar ute på skolorna måste ha strategier och program för att kunna bemöta mobbningen, och hjälpa de som faller offer för IRL-mobbning och nätmobbning på ett adekvat sätt. Rektorn har som skolans huvudman ansvar för att upprätta och se till att bland annat skolans likabehandlingsplan följs. Likabehandlingsplanen ska uppdateras årligen och ska bland annat innehålla vilka åtgärder som avses påbörjas och genomföras under det kommande året (Diskrimineringslagen 3 kap 16§). Utöver likabehandlingsplanen ska rektorn även se till att

det finns en plan för hur man jobbar förebyggande mot kränkande behandling av eleverna på skolan. Denna plan mot kränkande behandling ska även innefatta en redogörelse för hur man genomfört planerade åtgärder under året som gått (Skollagen 6 kap 8§). Kort sagt har rektorn alltså ansvar för att dessa dokument är uppdaterade och efterföljs av skolans personal.

Enligt skollagen (2 kap. 25 §) ska det finnas en skolkurator att tillgå på skolan. Kuratorn tillsammans med andra medlemmar i ett elevhälsoteam ska arbeta förebyggande och hälsofrämjande (ibid.). Elevhälsans uppdrag omfattar att bidra till att skapa miljöer som främjar lärande och utveckling, men också att förebygga ohälsa och inlärningssvårigheter. Fortsättningsvis ska elevhälsan arbeta för att anpassa och stödja varje elev i behov av särskilt stöd (Socialstyrelsen & Skolverket 2014, s. 34). Om ett barn far illa eller riskerar att fara illa så ska skolan enligt lagstiftningen samverka externt med till exempel socialtjänst, polis, BUP (Barn- och ungdomspsykiatri) och habiliteringen. Detta för att det kan behövas kompetens från mer än ett fält för att möta barnets behov (Skollagen 29 kap. 13§; Skolverket 2013d; Socialstyrelsen 2015).

Barn- och elevombudets mål är nolltolerans mot kränkningar i skolan, och tanken är att detta mål ska vara uppnått före år 2018 (Skolverket 2013b). Men hur arbetar man ute på skolorna idag för att komma tillrätta med det problem som mobbning är, och de följdproblem som detta får? Hur ser den interna och externa samverkan angående mobbning ut i praktiken? Dessa delfrågor är grunden för vårt forskningsintresse där vi utgår från skolkurators roll i elevhälsans arbete mot mobbning.

1.2 Syfte och frågeställningar

Syftet är att undersöka hur skolkuratorer i en mindre och en mellanstor kommun i södra Sverige upplever mobbning som fenomen och hur man arbetar med att förebygga traditionell mobbning och så kallad nätmobbning. Vidare vill vi undersöka hur den interna och externa samverkan kring mobbning-ärenden ser ut i de olika kommunerna.

Syftesformuleringen kan brytas ned i följande frågeställningar:

- Hur ser skolkuratorn på mobbning som fenomen?
- Hur ser skolkuratorn på det förebyggande arbetet mot mobbning?
- Hur upplevs den interna och externa samverkan i samband med mobbning av skolkuratorerna?
- Hur upplever skolkuratorerna sin yrkesroll, i relation till arbetet mot mobbning?

2. Mobbning av unga – definition, omfattning och elevhälsans roll och ansvar

Vi kommer nu att redogöra kort för mobbning som fenomen. Vad är det vi pratar om när vi pratar om mobbning? Hur många barn blir utsatta för mobbning i våra svenska skolor? Vi kommer även att gå in på skolans ansvar beträffande mobbning och kränkande behandling.

2.1 Mobbning som fenomen

Mobbning är när en person blir utsatt för negativa handlingar, upprepat under en viss tid (Olweus 1991, s.4). Skolverket definierar mobbning som upprepade kränkningar eller trakasserier som har som mening att tillfoga någon annan skada eller obehag (Skolverket 2011, s. 34). Man brukar säga att det finns två olika former av mobbning, direkt och indirekt. Direkt mobbning är den fysiska formen av mobbning, att till exempel knuffa eller slå någon, medan indirekt mobbning är den sociala mobbningen, till exempel utfrysning och uteslutning (Olweus 1991, s. 5). På samma sätt kan man prata om nätmobbning, som är när en person upprepade gånger blir utsatt för kränkningar på nätet under en viss tid, och även här finns en direkt och en indirekt form. Den direkta nätmobbningen adresseras direkt till offret, kanske genom ett sms eller ett mail, medan den indirekta nätmobbningen går ut till en större publik, genom till exempel ett publicerat foto, eller en allmän kommentar på sociala medier (Folkhälsan 2014). Mobbning som begrepp används inte längre i skollagen. Nu använder man istället begreppet ”kränkande behandling”, då det är just det mobbning är; en kränkning (Skolverket 2013a; Skollagen 6 Kap; Andersson & Boström 2011, s. 250).

2.2 Problemets omfattning, uttrycksformer och konsekvenser

Hur mobbning uppfattas är beroende av människors perspektiv och synsätt. Det är även viktigt att komma ihåg att mobbning är en föränderlig företeelse, och som ändras i takt med att skolan och samhället förändras (Frånberg & Wrethander 2011, s. 24). Att mäta mobbning blir därför problematiskt då barn och unga kan ha olika uppfattning om vad mobbning är för något. I studier där man frågar barn om mobbning är det därför viktigt att först och främst definiera vad som i undersökningen avses med begreppet ”mobbning”. Det är även viktigt att inkludera indirekt mobbning, eftersom risken annars är att en stor grupp utsatta elever, till största delen flickor, osynliggörs (ibid., s. 30, 32).

Cirka 7 procent av skoleleverna blir utsatta för mobbning på skolorna runt om i Sverige. Flickor och pojkar utsätts i samma utsträckning, men flickor blir i större utsträckning utsatta

för sociala kränkningar, medan pojkar blir mer utsatta för fysiska kränkningar (Skolverket 2011, s. 14). Olweus (1991, s. 5) benämner, som tidigare nämnts, dessa båda mobbningsformer som direkt (fysisk) och indirekt (social) mobbning. Frånberg och Wrethander (2011) menar att mobbning är vanligare bland äldre skolelever än yngre. Detta är något som förändrats sedan 1980- och 1990-talen, då man noterade att mobbningen minskade bland eleverna i takt med deras ålder (Olweus 1991). Frånberg och Wrethander (2011) framhåller att mobbningen mot flickor är mer osynlig än mobbningen mot pojkar. En anledning till detta skulle kunna vara att det finns en skillnad mellan könen när det kommer till direkt och indirekt mobbning. Det är idag lika många flickor som pojkar som mobbas, något som också förändrats sedan 1980- och 1990-talen, då pojkar i större utsträckning var utsatta för mobbning än flickor (Skolverket 2011; Olweus 1991). Typen av mobbning är dock densamma som under 1980- och 1990-talen, med pojkar överrepresenterade beträffande direkt mobbning, och flickor överrepresenterade när det kommer till indirekt mobbning (Olweus 1991; Skolverket 2014).

Det framgår i studier att de vanligaste typerna av kränkningar som barn i årskurs 3-6 utsätts för är elaka kommentarer, otrevliga blickar samt fysiska kränkningar (Friends¹ 2014, s. 5; Skolverket 2014). Kränkningarna har oftast handlat om vem barnet är kär i, nationell härkomst, kön och religionstillhörighet (Friends 2014, s. 10). Bland ungdomarna i årskurs 6-9 är de vanligaste formerna verbala och psykiska kränkningar samt nätmobbning (Friends 2014, s. 5; Skolverket 2014). Här har kränkningarna i de flesta fallen handlat om könsöverskridande identitet, vilket kön man tillhör, etnicitet samt sexuell läggning (Friends 2014, s. 10). Vidare framgår att 20 procent av flickorna i årskurs 3-9 har utsatts för sexuella trakasserier (ibid., s. 4). Hälften av eleverna som går i årskurs 4-6 anser enligt Skolverket (2012) att lärare och elever oftast hjälps åt i arbetet med att motarbeta mobbning. 75 procent av de äldre eleverna anser att skolan jobbar aktivt med att förebygga mobbning och kränkande behandling, en siffra som ökat sedan 1990-talet (ibid.).

¹ Friends är en icke-vinstdrivande svensk organisation som grundades 1997, och som arbetar för att motverka mobbning i svenska skolor. Friends utbildar bland annat elever och lärare i hur detta förebyggande arbete kan se ut. Informationen i Friendsrapporten har samlats in genom webbenkäter ute på skolorna, enkäter som Friends själva har utvecklat. 12 766 elever, 1528 lärare, 75 skolledare och 287 övriga i skolpersonalen har deltagit i undersökningen. Det är inte organisationen Friends som valt ut vilka skolor som ska delta, skolorna har valt att bli kartlagda med hjälp av Friends. De medverkande är helt anonyma (Friends 2014).

Frånberg och Wrethander (2011, s. 29) menar att nätmobbningen inte skiljer sig från ”vanlig” mobbning. Det handlar även här om kränkningar, och författarna menar att nätmobbningen bör ses som ett redskap för mobbning istället för en särskild form av mobbning. 35 procent av de barn och ungdomar som utsatts för kränkningar på nätet har även blivit utsatta för kränkande behandling utanför nätet (Friends 2015, s. 5). Det är svårt att säga exakt hur många barn och ungdomar i Sverige som blivit kränkta på nätet, då olika undersökningar skiljer sig åt resultatmässigt, beroende på undersökningsmetod samt vilka frågor som ställts. Man uppskattar dock att siffran ligger mellan 1-11 procent (ibid., s. 8). Flickor blir oftast kränkta på sociala medier, så som KiK (ett chattprogram) och Facebook, medan pojkar oftast blir kränkta via datorspel, följt av KiK (ibid., s. 10, s. 13).

Förekomsten av mobbning får naturligtvis konsekvenser för alla inblandade. Ängest, depression och oro för att nämna några exempel, men även skamkänslor som gör att barnen kanske inte vågar uppsöka vuxna runt omkring sig för att be om hjälp. Forskning pekar på att 90 procent av unga som försökt begå självmord har erfarenhet av mobbning. Det är även viktigt att lyfta fram de konsekvenser som kan följa för den person som utsätter någon annan för mobbning. Här visar forskning att så många som 60 procent av de som mobbat andra kommer att ha begått allvarliga kriminella handlingar innan de är 24 år gamla (Frånberg & Wrethander 2011, s. 37).

I Sverige är förekomsten av mobbning förhållandevis låg, jämfört med andra länder (World Health Organization Europe 2008, s. 159; Andersson & Boström 2011, s. 250). I till exempel våra grannländer Norge, Finland och Danmark är mobbning betydligt mer vanligt förekommande (World Health Organization Europe 2008, s. 160).

2.3 Skolans ansvar

Skolan spelar en viktig roll när det kommer till arbetet med att upptäcka barn och ungdomar som mår dåligt. Skolans personal, och i synnerhet elevhälsan², ska arbeta för att förebygga och vara uppmärksamma på tidiga tecken på psykisk ohälsa, samt på elever som behöver vuxenvärldens stöd (Socialstyrelsen 2014, s. 116). Ett exempel på hur elevhälsan kan arbeta förebyggande är att kartlägga hur många elever som upplever sig bli utsatta för kränkande

² Elevhälsan är en samling av skolhälsovård, särskild elevvård och de specialpedagogiska insatserna som finns på varje skola. Syftet med elevhälsan är att skapa en samverkan mellan insatserna, och att arbeta hälsofrämjande och förebyggande (Socialstyrelsen 2014).

behandling. Det är även viktigt att elevhälsan är uppmärksam på elever som är utstötta, som inte upplevs ha några kompisar, och som inte deltar i några fritidsaktiviteter. Detta gör personalen bäst genom att möta eleverna i vardagliga situationer i skolan (Socialstyrelsen 2014, s. 102). Skolmiljön har stor betydelse för hur elevers psykiska hälsa och trygghetskänsla ser ut (Socialstyrelsen 2014, s 116). I april 2006 trädde en ny lag i kraft; lagen om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever, även kallad barn- och elevskyddslagen (Lag om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever; Andersson & Boström 2011, s.252). I samband med att lagen kom utnämnde man även ett barn- och elevombud, vars uppgift är att se till att lagen efterföljs (Andersson & Boström 2011, s.252). Genom skollagen (6 kap.) lägger man dessutom ett ansvar på skolan att förebygga och utreda kränkande behandling (ibid., s. 253). Skolorna ska ha rutiner för hur man ska gå till väga vid fall av trakasserier, kränkande behandling och utredning, och alla incidenter ska dokumenteras grundligt (Skolverket 2014; Socialstyrelsen 2014, s.108). All personal på förskolor och skolor har skyldighet att anmäla till förskolechef eller rektor om de får kännedom om ett barn eller en elev som blivit utsatt för kränkande behandling, och förskolechefen eller rektorn ska sedan anmäla detta vidare till eventuell huvudman (Skolverket 2014, Socialstyrelsen 2014, s.108-109).

Det är viktigt att skolan snabbt sätter in åtgärder vid incidenter kring mobbning och kränkande behandling. Åtgärderna ska inte bara rikta sig till den elev som blivit utsatt för kränkningen, utan ska även rikta sig till det barn eller den elev som har kränkt någon annan. Dessa åtgärder ska följas upp, så att man kan se om de har haft den effekten som man önskat (Skolverket 2014). Det är viktigt att all personal på skolan har kunskap kring hur man ska arbeta med utsatta elever. Att handleda och utbilda personal kring detta blir Elevhälsans uppgift (Socialstyrelsen 2014, s.103). Tillit och förtroende är av stor vikt om personalen ska få kännedom om problem som finns mellan eleverna på skolan (Socialstyrelsen 2014, s. 108).

3. Metod och metodologiska överväganden

Det här kapitlet kommer att beskriva hur vi har gått till väga då vi samlat information och kommit fram till vår empiri. Kapitlet kommer även att belysa hur materialet är genomarbetat och hur arbetsfördelningen har sett ut under uppsatsen.

3.1 Val av metod

Vi har valt att använda oss av en kvalitativ metod, närmare bestämt semistrukturerade intervjuer, eftersom vi avser att undersöka skolkuratorers upplevelser av fenomenet mobbning, dess uttrycksformer och hur man ser på arbetet med att motverka mobbning. Kännetecknande för kvalitativt inriktade studier är att forskaren intresserar sig för *hur* något görs, sägs, upplevs, framträder eller utvecklas, och dessa aspekter kan undersökas både på en individ- och kollektiv nivå (Brinkmann & Tanggaard 2015, s. 14), vilket inte är möjligt via exempelvis en enkätstudie. Valet av semistrukturerade intervjuer beror bland annat på att man därigenom får en mer uppriktig bild av både intervjupersonernas upplevelser och erfarenheter (Kvale & Brinkmann 2009, s. 43). Bryman (2011, s. 413) menar att kvalitativa intervjuer är aktuellt när forskaren vill framhäva respondenternas egna uppfattningar och synsätt. Kvalitativa intervjuer är till skillnad från standardiserade intervjuer ”flexibla och följsamma efter den riktning som intervjupersonernas svar går i” (ibid., s. 413). Vi anser att intervjuer är den mest lämpliga metoden för vår studie eftersom vi vill undersöka hur intervjupersonerna upplever ett specifikt fenomen och hur detta eventuellt påverkar deras dagliga arbete. Då vi ville undersöka upplevelser och erfarenheter hos de personer vi intervjuade så ansåg vi att vi skulle få bäst svar på våra frågeställningar genom att möta personerna och be dem berätta om sin arbetssituation och de erfarenheter de fått genom sitt arbete.

En semistrukturerad intervju kännetecknas av att man som intervjuare gör upp ett slags frågeschema, men att frågorna är mer generellt formulerade än i till exempel en strukturerad intervju. Frågornas ordningsföljd kan variera från intervju till intervju. I en semistrukturerad intervju har intervjuaren möjlighet att ställa uppföljningsfrågor till de svar som anses vara extra viktiga (Bryman 2011, s. 206). Innan intervjuerna genomfördes utformade vi alltså en intervjuguide i enlighet med Brymans definition av en semistrukturerad intervju (se bilaga 1). Det finns olika varianter av intervjuguiden men vi har för vår del använt ett frågeschema där huvudfrågorna var formulerade på förhand (Bryman 2011, s. 206) men med möjligheter att ställa följdfrågor. Tanken var att intervjuguiden skulle vara till hjälp för oss under intervjuerna, men därmed inte sagt att den ensidigt skulle diktera vad som sägs och inte sägs

under intervjun. Viss flexibilitet att ta upp andra ämnen behövde finnas när vi under intervjuens gång upptäckte att respondenten själv nosade på en intressant aspekt av vårt forskningsämne (Bryman 2011, s. 415; May 2001, s. 150).

3.2 Metodens förtjänster och begränsningar

Svensson och Ahrne (2011, s. 20) menar att en metod kan vara ett hjälpmedel för att nå lösningen på ett problem, men metoden i sig är inte lösningen.

För att välja metod måste man främst utgå från undersökningens frågeställningar och fundera över hur man bäst kan gå tillväga för att besvara dessa. Utöver lämplighet kan även exempelvis resurser spela in i valet (Ahrne & Svensson, 2011, s. 16). Svensson och Ahrne menar att all forskning inom samhällsvetenskap syftar till att få kunskap genom vad de kallar ”sinnesdata”, det vill säga vad våra sinnen kan uppfatta. Samhällsvetenskaplig problemlösning bygger på att vi genom att bland annat interagera med andra människor kan förmedla våra tankar och känslor om ett visst fenomen (ibid., s. 23; May 2001, s. 148). Intervjuerna med kuratorerna genererade uppgifter om just denna typ av personliga erfarenheter.

En kvalitativ metod ger bättre kunskap om samhällets utsatta och möjliggör skiften av perspektiv och tankesätt (Ahrne & Svensson 2011, s. 14; Svensson & Ahrne 2011, s. 23), speciellt när man som intervjuare tar del av respondentens upplevelsesituationer och eventuella förklaringsmodeller. Genom intervjuer kan man som forskare få kunskap om fler relevanta situationer och händelser än om man använt sig av en annan forskningsmetod (Bryman 2011, s. 443). Genom att använda oss av semistrukturerade intervjuer hade vi större frihet att utveckla och fördjupa de svar vi fick jämfört med om vi exempelvis hade gjort en helt strukturerad intervju (May 2001, s. 150).

Ur forskningssynpunkt är den mest framträdande negativa aspekten vad gäller kvalitativ intervju som metod den så kallade intervjuareffekten. Det bästa är om man kan eliminera den påverkan man som intervjuare har på respondenten och på så vis få fram icke-ledande svar på de frågor som ställs (Svensson & Ahrne 2011, s. 21). Intervjuarens effekter på intervjupersonen kallar Bryman (2011) för ”reaktiva effekter”, och i samklang med Ahrne och Svensson menar Bryman att dessa effekter bör minimeras så långt det är möjligt (ibid., s. 443).

Helt kan man dock aldrig komma undan en viss påverkan som följer av att intervjuaren finns i rummet och interagerar med intervjupersonen. Anteckningar måste föras som stöd för senare analys och intervjuarens närvaro påverkar således till viss del händelseförloppet i rummet och hur respondenten väljer att svara på de frågor som ställs (Svensson & Ahrne 2011, s. 22). May (2001, s. 156) menar att intervjuarna måste sammansmälta med omgivningen som ska studeras. Även om detta kanske inte är möjligt att göra till fullo, så är ett gott försök bättre än att inte vara medveten om det eventuella problemet.

3.3 Urval

Vi anser att den yrkesgruppen med störst koppling till arbetet mot mobbning på skolor är skolkuratorerna och därför har vi valt att intervjua dessa personer, även om vi naturligtvis är medvetna om att skolkuratoren samverkar med andra professioner inom ramen för elevhälsan (Socialstyrelsen & Skolverket 2014, s. 9, s. 31). Vi har valt att avgränsa vår studie till skolkuratorerna på skolor med klasser F-9/1-9 i en mellanstor kommun och en mindre kommun i Skåne län. Valet av kommuner baseras på ett så kallat bekvämlighetsurval, vilket innebär att de kommuner som valdes ut var geografiskt lättillgängliga för oss (Bryman 2011, s. 194).

Med hjälp av kommunernas hemsidor fick vi tag i mejladresser till respektive kurator och skickade iväg ett informationsbrev (se bilaga 2) samt en förfrågan om att delta i vår studie. När vi efter någon vecka fortfarande inte fått mailsvar kontaktades kuratorerna via telefon. På den mindre kommunens hemsida fanns telefonnummer till kuratorerna angivna och vi ringde upp dessa en efter en. Då kommunen bara hade tre stycken grundskolekuratorer valde vi att ringa upp samtliga, och två av dessa var villiga att delta i vår studie. I den mellanstora kommunen var däremot inte kuratorernas telefonnummer utskrivna på hemsidan, utan vi ringde upp kuratorsamordnaren i kommunen och fick därigenom kontakt med andra slumpvis utvalda kuratorer som samordnaren gav oss telefonnummer till. Genom kuratorssamordnarens försorg kom vi i kontakt med tre kuratorer från den mellanstora kommunen. Slutligen kan man säga att valet mellan vilka grundskolors skolkuratorer som vi ringde upp berodde på slumpen.

Vi har som bekant valt att studera en mindre kommun och en mellanstor kommun i södra Sverige. Den mindre kommunen har drygt 14 000 invånare medan den mellanstora kommunen har cirka 50 000 invånare (Statistiska centralbyrån 2015).

3.4 Metodens tillförlitlighet

Genom göra kvalitativa intervjuer har vi valt en metod som gör det möjligt att kunna besvara våra frågeställningar på ett optimalt sätt. Metoden som sådan har därmed hög relevans, och detta gäller oavsett om forskningspersonerna svarar uppriktigt eller inte på intervjufrågorna. Syftet är att undersöka skolkuratorers upplevelser beträffande olika aspekter på det förebyggande arbetet med mobbning, inte att validera deras enskilda svar. Därmed är det möjligt att i analysen undersöka om utsagorna i en viss intervju var motsägelsefulla. Valet av undersökningsgrupp, skolkuratorer, bidrar också till att urvalet av forskningspersoner har hög relevans, eftersom vi bedömer att kuratorer är den profession inom skolvärlden som är starkt involverad i frågor som rör mobbning.

När det gäller frågan om undersökningens giltighet och pålitlighet har sedan länge begreppen reliabilitet och validitet använts. Dessa har dock sina rötter i kvantitativ metod. Många kvalitativt inriktade forskare menar att dessa begrepp inte är ändamålsenliga för att värdera ”kvaliteten” på kvalitativa studier (Jacobsson 2008, s. 165). Metodforskarna Guba och Lincoln utvecklade därför på 1970-talet en alternativ begreppsapparat för att kvalitetssäkra kvalitativa studier (Bryman 2011, s. 352). För denna undersökningens del rör det sig främst om paraplybegreppet tillförlitlighet och dess underkategorier trovärdighet, överförbarhet, pålitlighet och konfirmering. Trovärdigheten i vår studie infrias genom att vi under intervjuerna upprepade somliga av intervjupersonernas svar för att säkerställa att vi uppfattat deras svar rätt (Bryman 2011, s. 354). Vidare anser vi att eftersom kommunerna vi valt att studera är uppbyggda och styrda på ett liknande sätt som många andra kommuner skulle studien kunna överföras på en annan kommun än de vi undersökt. Självklart måste man beakta att faktorer som avslutade tjänster, ändringar i skolans värdegrund och till och med att skolkuratorer arbetar olika kan ställa till möjligheten att göra om studien med samma resultat. Vi benämner inte heller våra valda kommuner vid namn, vilket gör att studien aldrig kommer att vara direkt överförbar. Trots detta bedömer vi att den i sin helhet bör kunna överföras till att studera andra kommuner av liknande storlek (Se avsnitt 3.3 Urval). Vad gäller pålitligheten anser vi att vi genom att beskriva hur vår studie har genomförts och att öppet redogöra för bland annat våra utgångspunkter, kunskapsläget idag och våra analysverktyg

bjuder in läsaren till att granska varje steg i processen (Bryman 2011, s. 355). Fortsättningsvis är vi medvetna om att studien aldrig kommer att kunna konfirmeras till fullo, dels på grund av anonymiteten hos intervjupersonerna och kommunerna de arbetar i, dels på grund av att intervjupersonernas arbete, och skolkuratorers arbete i stort, kan komma att ändras. Däremot har vi genom icke-ledande frågor eftersökt intervjupersonernas uppfattningar och upplevelser av ett samhällsfenomen där de själva valt hur mycket information de ville dela med sig av (Bryman 2011, s. 355-356).

3.5 Genomförandet av intervjuerna

Vi har totalt intervjuat fem skolkuratorer, som var och en arbetar på två olika skolor.

Intervjuerna har genomförts på kuratorns arbetsplats eftersom vi ville att de skulle känna sig trygga att prata om eventuellt känsliga saker utan distraktionen att befinna sig i en okänd miljö. Intervjuerna har spelats in med hjälp av en diktafon för att sedan transkriberas, vilket i sig ökar undersökningens tillförlitlighet jämfört med om vi hade gjort anteckningar under löpande intervju.

Då vi valt att intervjua kuratorerna enskilt, var för sig och utan närvaro av annan skolpersonal, anser vi oss få fram en osminkad bild av intervjupersonernas uppfattningar och erfarenheter. Om vi istället intervjuat kuratorerna tillsammans med exempelvis skolsköterskan eller rektorn tror vi att resultatet hade sett annorlunda ut och att vi då inte fått en lika neutral bild av det vi vill undersöka.

Vi märkte under intervjuernas gång att diktafonen, vilken vi trodde skulle vara en osynlig hjälp för oss, visade sig orsaka mer problem än förväntat. Intervjupersonerna var väldigt medvetna om att de blev inspelade och påpekade diktafonens närvaro vid ett flertal tillfällen följt av en stämning av att de inte riktigt kunde säga vad de önskade. Bortsett från detta har intervjuerna genomförts vid gott mod och samtalsstilen har varit öppen och positiv. Under intervjuerna lade vi upp arbetet så att vi båda två skulle få prova på att ställa de frågor vi hade från intervjuguiden. Intervjuguidens två sidor skiftades alltså oss emellan, den som under första intervjun hade sidan 1, tog under nästa intervju sidan 2, och så skiftade vi mellan varje intervju.

3.6 Bearbetning och analys

Alla genomförda intervjuer spelades in med hjälp av en diktafon för att vi sedan skulle kunna noggrant transkribera dessa till text för att säkerställa en korrekt återgivning av det som sades

under intervjun. Eventuella icke-verbala uttryck har noterats i syfte att återge intervjuerna i fullständig version. Särskilda talmarkörer har använts för att i intervjuutskriften tydliggöra de oregelbundenheter som uppstått. Talmarkörernas syfte har varit att hjälpa oss själva i skrivandet av bland annat avsnitten om resultat och analys.

Kodningen av intervjuerna och analys av materialet har vi genomfört tillsammans för att inte riskera att missa några nyanser eller viktiga utsagor. I arbetet med kodningen av intervjuerna har vi till en början använt oss av de huvudgripliga temana från intervjuguiden. Vi gick sedan igenom materialet och färgmarkerade citat och resonemang som sedan kunde klippas ut och föras in under respektive tema i ett separat dokument (Jönsson 2010, s. 56, s. 57). Efter denna första, något grövre, kodning, kunde vi identifiera ytterligare kategorier som vi lade in som underrubriker till våra huvudsakliga teman. Till varje underrubrik kunde sedan de uttalanden vi plockat ut sorteras in, och även fler läggas till från de transkriberade intervjuerna. Detta skulle kunna liknas vid vad Bryman (2011, s. 528) kallar för tematisk analys.

3.7 Forskningsetiska överväganden

Då vi är intresserade av hur skolkuratorer arbetar kring mobbning skulle det kunnat vara intressant att även höra barnens upplevelser av skolans mobbningsförebyggande arbete, om något sådant existerar på skolan. Trots detta anser vi inte att det är etiskt försvarbart att prata med barn om ett så pass känsligt ämne som mobbning och effekterna som detta fenomen för med sig, vilket gjorde att vi avstod. Däremot hade det varit möjligt att göra en enkätstudie där eleverna skulle kunna besvara vissa bundna svarsalternativ, men tiden har inte medgivit att också konstruera en enkät, göra en provundersökning innan enkäten användes, få tillstånd av skolans rektor, distribuera den och vara närvarande när den besvarades, samt sammanställa och analysera svaren.

I en svensk kontext är Vetenskapsrådets forskningsetiska principer styrande för forskningsprocessen, inklusive på grundutbildningsnivå: informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet (Vetenskapsrådet u.å., s. 6).

Informationskravet tillgodosåg vi genom att i samband med förfrågan om deltagande i intervjuerna helst skicka ut skriftlig, eller vid behov även ge muntlig, information om vår studie, vad den syftade till och hur vi tänkt oss att genomföra denna (se bilaga 2). Vi upplyste undersökningens deltagare att de deltog på frivillig basis och därmed kunde avbryta sitt

deltagande vid vilken tidpunkt som helst (Vetenskapsrådet u.å., s. 7). Genom deltagande i studien uppfylldes samtyckeskravet, som innebar att intervjupersonerna deltog av egen vilja. Samtycket kunde när som helst avbrytas och deltagaren exkluderas då för framtida involveringar med studien (ibid., s. 9-10).

Efter att intervjuerna genomförts transkriberade vi diktafonens inspelade ljudfiler till text och anonymiserade dem och på så vis uppfylldes även konfidentialitetskravet om att alla personuppgifter som studien innefattar ska förvaras på ett sätt som gör att ingen obehörig kan ta del av dem (Vetenskapsrådet u.å., s. 12). Full anonymitet kunde garanteras då vi valt att inte skriva ut namnet på den kommun vi valde att undersöka. Inte heller ska några personuppgifter presenteras i den färdiga uppsatsen, utan de enda som tagit del av känsliga uppgifter är vi som författare till uppsatsen. Efter uppsatsens avslut och godkännande kommer dessa personuppgifter att förstöras. Detta gör att vi på så vis även uppfyller nyttjandekravet, som innebar att uppgifter angående enskilda personer enbart får användas i forskningssyfte (ibid., s. 14).

Eftersom vi tillvaratar information om etiska överväganden och göra vårt bästa för att verkställa dessa huvudkrav anser vi att vår studie kommer att vara etiskt försvarbar både i sin process och som slutprodukt.

3.8 Arbetsfördelning

Vi har arbetat med uppsatsen tillsammans och den är även till största delen skriven av oss båda två tillsammans. Vi har dock enskilt haft huvudansvar för vissa enskilda kapitel. Cim har huvudsakligen ansvarat för kapitlet om mobbning samt redogörelsen för kunskapsläget. Amanda har i sin tur haft huvudansvar för kapitlet om metod och metodologiska överväganden samt kapitlet om teoretiska överväganden. Efter färdigställande har kapitlet skickats över till den andra personen som fått läsa igenom och komma med sina synpunkter och förslag till eventuella ändringar. Allt material är slutligen genomarbetat av oss båda.

Vid transkribering av intervjuerna delade vi upp detta arbete mellan oss för att mer effektivt kunna färdigställa intervjuerna och börja koda och analysera materialet. Vid kodning, resultat och analys har vi arbetat tillsammans för att undvika att missa någonting viktigt i materialet.

4. Kunskapsläget

Detta kapitel kommer att presentera kunskapsläget som det ser ut idag angående mobbning och skolkuratorers arbete med detta. I vårt sökande efter information har vi sökt på begrepp som ”bullying sweden”, ”cyberbullying sweden”, ”school councilor bullying”, ”mobbning definition”, ”åtgärder mobbning” och ”bullying mental health sweden”. Vi har använt oss av databaserna LUBsearch och DiVA.

4.1 Svensk pionjär

Dan Olweus har forskat kring fenomenet sedan 1970-talet, och har under åren även utarbetat ett antimobbningsprogram; Olweusprogrammet eller Olweus Bullying Prevention Program. Han brukar kallas för en pionjär när det kommer till forskning kring mobbning. I Sverige används programmet på cirka 70 skolor, och forskning visar att skolor som använder sig av Olweusprogrammet minskar problemen kring mobbning med mellan 30-50 procent (Helsingborgs stad 2014; Olweus Bullying Prevention Program u.å.). Dan Olweus har bland annat forskat kring hur mobbning och kriminalitet hänger ihop, och undersökningarna visar där att barn som i tidiga tonår mobbar andra löper större risk för att hamna i kriminalitet som vuxna (Olweus 2011, s. 151). I Sverige började man prata om mobbning som ett samhällsproblem i slutet av 1960-talet, och i mitten på 1980-talet började en internationell vetenskaplig diskussion kring fenomenet att växa fram. Problemet som sådant har dock funnits i Sverige tidigare än 1960-talet, men det var först nu som man började prata om mobbning som ett problem, samt om vilka åtgärder man kunde använda sig av (Larsson 2010).

4.2 Mobbning som begrepp

Larsson (2010) har skrivit en artikel som handlar om det sociala problem som mobbning är, dess begreppsbenämning, hur det kom att uppmärksammas samt hur man sett på fenomenet genom tiderna. Peter-Paul Heinemann var den som först formulerade mobbning-begreppet, och han menade då att det var ett beteende där en grupp barn fysiskt eller psykiskt angriper ett enskilt barn (Larsson 2010, s. 138). Till en början saknades definition av begreppet, och man formulerade det istället genom exempel. Definitionen av begreppet är dock fortfarande i viss mån oklar och något vid (Larsson 2010). I och med att mobbning myntades som begrepp, fick fenomenet uppmärksamhet, och det blev lättare att problematisera förekomsten (ibid.). Larsson (2010, s.135) skriver att mobbning handlar om socialt samspel, något som förekommer i sociala sammanhang, och benämner det som ett socialt problem. Vad som

räknas som ett socialt problem varierar mellan tid och sammanhang. Väsentligt är att det inte har med individen att göra, utan med samhällets struktur och organisation (Larsson 2010, s.135). Heinemann menar att vuxna blundar när barn mobbar varandra, och att det som behövs för att komma tillrätta med problemet är en attitydförändring (ibid.). Det finns en mängd åtgärdsprogram för att förebygga mobbning, och i Sverige lägger man ett stort ansvar på skolan och samhället att åtgärda problemen med mobbning, och det ses inte som något som individen bär ansvar för (Larsson 2010). Under 1970- och 1980-talen intresserade sig svenska forskare för vilka personlighetsegenskaper som mobbare, offer respektive medföljare hade. Man började även undersöka mobbningens förekomst och i vilka åldrar det tog sig uttryck (ibid.).

4.3 Mobbning och nätmobbning

Mobbning är som sagt inget nytt samhällsproblem, och det finns en del tidigare forskning att tillgå, både kring den ”vanliga mobbningen”, den som vi med flera valt att kalla IRL-mobbning (”In real life”), samt nätmobbning.

Landstedt och Persson (2014) har skrivit en artikel som handlar om hur mobbning och nätmobbning påverkar ungas mentala hälsa, en artikel som baseras på en studie som författarna låtit göra på svenska elever i åldrarna 12-16 år. Studien visar att en kombination av IRL-mobbning och nätmobbning är mycket vanlig. En av fem elever är utsatta för detta. Båda formerna av mobbning associeras med depression, och i vissa fall psykosomatiska problem, så som till exempel ätstörningar (ibid.). En liknande studie har även genomförts av Brodin Låftman, Modin och Östberg (2013), där man undersökt sambandet mellan mobbning och psykisk ohälsa hos 15-16 åringar i Stockholm. De menar att en elev som utsätts för IRL-mobbning löper större risk att även utsättas för nätmobbning. Studien visar dock att en majoritet av de som utsätts för nätmobbning *inte* blir utsatta för IRL-mobbning (ibid.). von Marées och Petermanns (2012) studie om nätmobbning visar även den på ett starkt sammanband mellan IRL-mobbning och nätmobbning, och menar att man ska se IRL-mobbning som en stark indikator på att det även kan förkomma nätmobbning kring samma elev. Vidare menar von Marées och Petermann att nätmobbning vanligtvis inte pågår lika länge som IRL-mobbning, men effekterna tycks vara de samma oavsett, och i vissa fall får nätmobbning till och med större effekt på individers mående än IRL-mobbning. Detta menar man kan bero på att nätmobbning kan ske när som helst, och att det kan bevittnas av en

mycket stor publik. Det kan även finnas kvar på nätet för en mycket lång framtid (von Marées och Petermann 2012, s.471).

Eriksson-Barajas och Lindgren (2009) skriver i en artikel att forskare genom tiderna har försökt karaktärisera vad som utgör en mobbare, samt en mobbad. De menar att den mobbade utmärks av en fysisk svaghet och en ängslig personlighet, och att en mobbare kännetecknas av fysisk styrka och en aggressiv personlighet (Eriksson-Barajas & Lindgren 2009, s.113). Vidare lyfter de att mobbaren och den mobbade skapar förutsättningar för situationerna tillsammans, och att skolans regler och normer kan bidra till en uteslutning av en individ, något som även Skolverket har lyft fram i en studie (Eriksson-Barajas & Lindgren 2009; Skolverket 2013c). Skolverket (2013c) menar på att detta kan leda till att uteslutningar och kränkningar blir ”normala” och därför inte upptäcks. Eriksson-Barajas och Lindgren (2009) menar också att elever som blir utsatta för mobbning inte tycker att lärare och regler spelar så stor roll för att få stopp på mobbningen, men att föräldrar och syskon spelar desto större roll. Detta gör att mobbning som fenomen står med en fot i skolan och en i hemmet, och att man därför inte kan göra en avgränsning mellan det privata (hemmet) och det offentliga (skolan) som man annars gärna vill göra i svensk kontext.

4.4 Skolkuratorns roll och förebyggande arbete

Även vad gäller skolkuratorers arbete med mobbning finns det en del tidigare forskning. Austin, Reynolds och Barnes (2012) har skrivit en artikel om hur viktigt det är att se kuratorn som en resurs för att arbeta förebyggande mot mobbning. De lyfter även hur viktigt det är med interventioner och att alla vuxna på skolan samarbetar för att kunna komma tillrätta med det problem som mobbningen är ute på våra skolor idag (ibid.). Vad gäller kuratorer och deras yrkesroll så visar tidigare forskning att denna inte alltid är helt tydlig. Detta är inget som är unikt för svenska kuratorer, utan internationell forskning visar på samma sak (Backlund 2007; Bickmore & Curry 2012; Lieberman 2004). Backlund (2007) menar att en kurator arbetar på skolpersonalens uppdrag. Det är därför viktigt att dessa uppdrag verkligen kommer in, och att kuratorn vågar ta plats i sitt arbetslag. Vissa studier pekar dock på att kuratorer själva anser sig ha en förhållandevis låg status i sin yrkesroll (ibid., s. 241). Även om lagarbete är något som många kuratorer strävar efter, är det viktigt att kuratorerna arbetar med finess, och inte klampar in på någon annans område (ibid.).

Det finns en del åtgärdsprogram för att förebygga mobbning, bland annat det tidigare nämnda Olweusprogrammet. En annan vanlig åtgärd är att man använder sig utav så kallade kamratstödjure. Det finns ett antal elever på skolan som agerar som kamratstödjure, och de har till uppgift att agera goda förebilder, samt rapportera till vuxna om de upptäcker mobbning eller kränkande behandling (Skolverket 2013c). De som agerar kamratstödjure ute på skolor får utbildning i hur de ska bete sig och hantera sitt uppdrag (ibid.). En utvärdering som Skolverket har gjort av effekten av kamratstödjure pekar dock på vissa problem, så som att kamratstödjarna hamnar i en lojalitetskonflikt mellan sina skolkamrater och de vuxna på skolan. En del kamratstödjure är oroliga för att få stämpel som ”skvallerbyttor”, och vissa kamratstödjure blir själva utsatta för mobbning i och med sitt uppdrag (ibid.).

4.5 Mobbning på nya arenor

Aoyama, Barnard-Brak och Talberts (2011) studie pekar på att flickor oftare är offer än förövare när det kommer till nätmobbning, samt att yngre barn oftare blir utsatta för nätmobbning än utsätter andra för det. Detta menar författarna kan bero på att yngre barn blir utsatta inte bara av jämnåriga, men även av äldre elever. De tror också att det kan bero på att äldre elever är duktigare på att skydda sig från nätmobbning, då de har mer kompetens beträffande den tekniska världen (ibid., s. 15). Studien visar också på att barnen och ungdomarna blir nätmobbade av folk som de känner, ofta någon i deras egen klass (ibid.).

Tidigare behövdes det en fysisk plats för att mobbning skulle kunna ske. Så är inte längre fallet (Mason 2008). Mason (2008) menar att ungdomarna behöver lära sig att kombinera den frihet som internet och ständig uppkoppling bär med sig, med det ansvar detta innebär. Mason menar vidare att internet är en förlängning av skolgården, men att detta för vissa elever innebär att även den mobbning som förekommer på skolgården följer med hem. För andra elever innebär det att de kan fly undan den mobbning de utsätts för i skolan, och istället utöva dominans genom att mobba andra elever efter skoltid (ibid.). Mason menar att det är av största vikt att lärarna börja lyfta nätmobbning och bemöta det som det problem det faktiskt är (ibid.). Även von Marées och Petermann (2012) understryker vikten av att lyfta problematiken kring nätmobbning i skolan, och det ansvar som lärarna och övrig skolpersonal har här. Vuxna måste kliva fram och visa att detta är något som man kan få hjälp med, och att det inte är ett omöjligt uppdrag att få stopp på nätmobbningen (ibid.).

5. Teoretiska utgångspunkter

I detta kapitel presenteras våra teoretiska utgångspunkter med vilka vi har analyserat det empiriska materialet. Varje teori presenteras och motiveras i följande avsnitt, inklusive tillhörande analytiska begrepp.

5.1 Diskursteori

Vi har valt att göra en diskursanalys med hjälp av diskursteorin som formulerats av Ernesto Laclau och Chantal Mouffe, vilka skapade teoribildningen i mitten av 1980-talet (Davidsson 2009, s. 11). *Diskurs* är inte något homogent begrepp, utan det finns en mängd olika definitioner samtidigt som det finns en gemensam kärna, nämligen olika typer av ”representationer” som kan sägas konstruera en verklighet (Phillips 2015, s. 299). De danska samhällsvetarna Winther Jørgensen och Phillips (2000) ser diskurs som ”ett bestämt sätt att tala om och förstå världen (eller ett utsnitt av världen)” (ibid., s. 7). Catharina Thörn (2004) är inne på samma linje men har i sin avhandling en mer utvidgad definition av diskurs, som hon menar är ”ett mer specifikt begrepp än språk då det hänvisar till mönster, ordningar, sätt att tala om och förstå världen” (ibid., s. 32). En *diskursanalys* är i sin tur ett samlingsnamn ”för olika sätt att analysera språkliga praktiker” (ibid.), och där diskursteorin är ett sätt för att analysera en eller flera diskurser.

Laclau och Mouffes diskursteori utgår ifrån att diskursen konstruerar den sociala världens betydelse, men denna betydelse kan aldrig helt låsas fast på grund av språkets instabilitet och oregelbundenhet (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 13). Diskurser omformas ständigt i sin kontakt med andra diskurser, och därför menar Laclau och Mouffe att det ständigt pågår en diskursiv kamp. Olika diskurser, som var för sig representerar ett bestämt sätt att prata om och förstå den sociala världen, kämpar hela tiden mot varandra för att kunna låsa fast språkets betydelse på ett sätt som gynnar just den diskursen (ibid.). Det finns dominerande, enligt teorins begrepp hegemoniska, diskurser som vid ett visst tillfälle eller tidsepok har monopol på att definiera ”verkligheten” samtidigt som det finns motdiskurser som på sikt kan växa sig starka och utvecklas till en hegemonisk diskurs. ”Diskursers makt består av att de kan framstå som ’naturliga’ eller ’självklara’. Vi lär oss med andra ord att se världen med ’diskursens ögon’”, som Thörn påpekar (2004, s. 35). Ett exempel på en diskurs är ”mobbing” – hur har diskursen förändrats över tid? Vilken diskurs är framträdande idag och ger till exempel

skolkuratorer på lokal nivå uttryck för den hegemoniska diskursen eller formulerar de en motdiskurs?

5.1.1 Kärnbegrepp och meningsskapande

Det är genom språket vi tillskriver verkligheten mening. Det språk vi använder är inte enbart speglingar av den existerande verkligheten utan språkbruket bidrar till att skapa denna verklighet (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s.13). Orden kan däremot inte slutgiltigt fixeras i en enda betydelse (ibid., s. 17), utan andra ord (inom teorin även kallat tecken) kan inkräkta på området genom att orden i nya kombinationer tillskrivs en annan betydelse (ibid., s. 32). De ord som man först utesluter i fastställandet av diskursen kan plötsligt slå sig in på arenan och konkurrera om vilket som ska anses vara ”huvudordet”, eller som Laclau och Mouffe benämner det: *nodalpunkten*. Nodalpunkten är kärnbegreppet i en viss fixering. De andra orden inom diskursen ges betydelse genom att ordnas runt omkring nodalpunkterna (Davidsson 2009, s. 13; Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 33). Ett exempel på en nodalpunkt kan vara ”mobbing” som exempelvis kan bestämmas av ord som ”knuffar”, ”elaka blickar” och ”utfrysning”.

Diskursen etablerar sig genom att utesluta alla andra möjliga betydelser som ett ord kan ha och de relationer till andra ord det kan skapa. Man kan kalla det en reducering av möjligheter. De möjligheter som därmed utesluts kallas för *det diskursiva fältet*. Det diskursiva fältet kan liknas vid ett utrymme där alla andra möjliga beskrivningar av ett ord finns, men dessa ignoreras i den specifika diskursen för att skapa en entydig förståelse av det man talar om (Davidsson 2009, s. 13; Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 34). Inom det diskursiva fältet finns *element*, vilka är tecken som inte fått sin betydelse fastslagen, utan de är alltså mångtydiga. De tecken vars betydelse är fastslagna kallas *moment*. Diskursens syfte blir att göra elementen till moment genom att minska mångtydigheten och gå mot entydighet. Däremot kan, som tidigare nämnts, orden aldrig helt fixeras i en betydelse och förflyttningen från element till moment blir därför aldrig helt slutförd (ibid., s. 34). Element som i särskilt hög grad kan tillskrivas andra betydelser kallas för *flytande signifikanter*. Det är dessa tecken som olika diskurser försöker fastställa på just sitt sätt (ibid., s. 35). Exempel på flytande signifikant kan även det vara ”mobbing” då ordet tillskrivs olika betydelser beroende på personen som för diskursen.

Meningsskapande i en diskurs sker med hjälp av *ekvivalenskedjor*. Genom att momenten inom en diskurs kopplas samman skapas en mening och ett sammanhang emellan de olika orden och diskursen blir på så vis "[...] något mer än summan av dess moment" (Davidsson 2009, s. 13). Om vi fortsätter med det exempel vi fört hittills så har vi "mobbing" som flytande signifikant. Genom att koppla ihop vår "mobbing" med de begrepp vi nämnde tidigare, "knuffar", "elaka blickar" och "utfrysning", får vi en ekvivalenskedja som knyter samman alla dessa begrepp till att beskriva ett specifikt fenomen; vår nodalpunkt.

5.1.2 Identitetsskapande – både för individer och grupper

Genom diskurser kan man även tillskriva sig en identitet. Identitet skapas genom att identifiera sig med någonting. Laclau och Mouffe menar att subjekt är detsamma som subjektpositioner. I diskurser finns det angivet vilka positioner som subjekten kan inta. Som exempel kan ges att under ett läkarbesök finns positionerna "läkare" och "patient", vilket man intar beroende på vilken subjektposition man identifierar sig med (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 48). Identitetens nodalpunkter kan även kallas för *mästersignifikanter*. En mästersignifikant kan till exempel vara "kvinna", men "kvinna" kan också ses som en flytande signifikant som ges olika betydelse beroende på vilken diskurs man för. I diskursen om "kvinna" anges vad som liknar eller skiljer sig ifrån ordet, och det är genom detta ihopkopplande av signifikanter i ekvivalenskedjor med en nodalpunkt som centrum som identiteten skapas (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 50).

I diskursteorin skapas kollektiv identitet på samma vis som individuell identitet. Om man identifierar sig som "kvinna" är steget inte långt till att identifiera sig med gruppen "kvinnor". Beroende på olika situationer framhävs vissa identitetsmöjligheter som mer relevanta i situationen medan andra ignoreras (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 51).

5.1.3 Exempel ifrån vårt material

För att förtydliga diskursteorin och hur denna kan användas ytterligare följer här en mer sammanhängande exemplifiering än den i texten ovan. Som flytande signifikant kan vi ange "mobbing", eftersom det är ett ord som kan ha olika betydelser för olika människor. För att fastslå "mobbing" som nodalpunkt behöver vi ett antal tecken (ord) för att kunna koppla ihop dessa i en ekvivalenskedja och därmed bekräfta betydelsen av vår nodalpunkt. Till exempel kan vi använda oss av tecknen "knuffar", "utfrysning", "skitsnack" och "elaka blickar". Genom att koppla samman dessa begrepp bekräftar vi vad som enligt denna specifika diskurs anses vara betydelsen av "mobbing".

5.2 Viktimologi – offer och gärningsmän

Nils Christie (2001) skriver om ”det idealiska offret” i Åkerström och Sahlins antologi *Det motspänstiga offret*. Christie förklarar att det inte är ett objektiva fenomen att vara ”offer”. Människor i situationer som i betraktarens ögon beskrivs som ”samma” kommer att beskriva sina upplevelser av situationen olika. Det är alltså den deltagande individens definition av situationen som avgör om denne ser sig själv som ett offer eller inte, vilket kan benämnas viktimisering (Christie 2001, s. 47).

5.2.1 Det idealiska offret

Christie (2001, s. 47) definierar ett ”idealiskt offer” som en person, eller grupp individer, som enklast får komplett och legitim status som offer när de drabbas av brott. Det finns en rad kriterier som ett offer ”bör” uppfylla för att enligt samhället klassas som idealiskt. Christie listar fem egenskaper:

1. Offret är svagt. Exempelvis gamla, sjuka eller mycket unga människor.
2. Offret gjorde vid tillfället något respektabelt.
3. Han eller hon var på en respektabel plats.
4. Gärningsmannen var stor och ond.
5. Gärningsmannen var okänd.

Exemplet som Christie använder sig av är en gammal kvinna som, efter att ha tagit hand om sin sjuka syster, är på väg hem mitt på dagen då en storvuxen man rycker åt sig hennes väska och använder pengarna till att köpa alkohol eller narkotika. I de flesta västerländska kulturer anses detta vara en nära beskrivning av det idealiska offret (Christie 2001, s. 48).

Förutom ovannämnda egenskaper bör offret vara tillräckligt starkt för att våga göra sitt fall känt, men samtidigt måste offret vara tillräckligt svagt för att inte hota andra viktiga intressen. Är offret för starkt förlorar denne ”[...] den slags allmänna och offentliga sympati som förknippas med statusen av att vara ett offer” (Christie 2001, s. 51).

5.2.2 Det icke-idealiska offret

I sin teori om det idealiska offret finns även dess motsats. Det icke-idealiska offret kan kännetecknas av offer som *inte* uppfyller kriterierna som undermedvetet ges av samhället (Christie 2001, s. 48). Om vi använder oss av ett annat exempel: en medelålders kvinna går hem från en bar sent på kvällen och blir rånad av en manlig bekant. Eftersom kvinnan, i detta

scenario, inte tillhör en speciellt utsatt grupp i samhället och inte heller vistades på någon ”respektabel” plats vid det aktuella tillfället när hon rånades av en gärningsman som ingår i hennes bekantskapskrets, så kan man klassa kvinnan som ett exempel på ett icke-idealiskt offer. Hon bryter mot flera av de ovannämnda kriterierna och det finns de som säkert anser att hon får ”skylla sig själv” eftersom hon var ute sent på kvällen i en icke-respektabel miljö (Christie 2001, s. 48).

”Idealiska offer behöver – och skapar – idealiska gärningsmän”, framhåller Christie (2001, s. 54). De är beroende av varandra av det enkla skälet att ju mer idealiskt en gärningsman är, desto mer idealisk blir offret och vice versa (ibid., s. 54). Den allmänna bilden av gärningsmannen är att denne inte liknar offret, då denne knappt betraktas som en människa och finns långt, långt bort. Det finns även gärningsmän som flyter ihop med offret, exempelvis en narkotikalangare som både säljer och använder sina varor. Denne faller alltså offer för sin egen verksamhet, vilket gör denne till en dålig gärningsman (ibid., s. 55). Till exempel skulle det kunna vara så att den person som mobbar andra barn i skolan kommer hem på kvällen och själv blir utsatt för nätmobbning. Gärningsmannen faller alltså offer för sin egen verksamhet och hävdar kanske samtidigt offerstatus åt sig själv.

5.2.3 Verkliga offer

Christie (2001, s.57) menar att de verkliga offren oftast inte är rädda. Detta skulle kunna bero på att de har mer korrekt information om de verkliga riskerna eftersom man är bekant med de områden, och ibland även personer, som kan leda till ett skapande av ”offer”.

Den gamla kvinnan som blir bestulen på vägen hem ägnas säkerligen mer uppmärksamhet i medier och bland sina medmänniskor jämfört med medelålderskvinnan på väg hem från baren. ”Ju mer uppmärksamhet vi ger dem som offer, desto räddare blir de”, är en av Nils Christies slutsatser (2001, s. 58). Christie menar att de som ges en offerroll är mer passiva och mottagande i samhället. Om offren däremot ges mer makt och större uppmärksamhet skulle de med stor sannolikhet utsättas för fler brott, få mindre uppmärksamhet som offer och bli mindre rädda (ibid., s. 58). Detta kan tänkas ske även i skolorna. Barn och ungdomar som ofta hävdar sig själva som offer får kanske omvärldens sympati i början, men när samma sak händer för femtionde gången ges de säkerligen inte lika stor uppmärksamhet.

Det ultimata klimatet för att skapa idealiska offer och idealiska gärningsmän är ett fragmenterat och uppdelat samhälle med isolerade människor. Om befolkningen istället

tvingas hamna i situationer där de kommer nära gärningsmannen är det svårare att se på denne som ett monster i fjärran (Christie 2001, s. 59). På detta viset kan man slå hål på idén om den idealiska gärningsmannen, och därmed det idealiska offret.

6. Resultat och analys

I vår presentation av resultat och analys har vi valt att ge både kuratorerna och kommunerna de jobbar i fiktiva namn för att underlätta att se vilka uttalanden som kommer ifrån samma kurator samt för att lättare kunna påvisa mönster som framträder i materialet, i form av både likheter och skillnader. Vi har valt att döpa kommunerna till Mellanstad och Mindrestad. Kuratorerna har fått namnen Anna, Håkan, Mia, Karin och Josefin.

6.1 Mobbning – innebörd, förekomst och omfattning

6.1.1 Begrepp

Olweus (1991) definition på mobbning är välkänd. Han menar att mobbning innebär att en person blir utsatt för skada eller obehag upprepade gånger under en viss tid. I intervjuerna ställde vi frågan ”Vad innebär mobbning för dig?” och svaren innefattade olika diskurser med allt ifrån definitioner liknande Olweus till att man undvek att definiera begreppet som kärnbegrepp och istället använde sig av alternativa begrepp som ”kränkande behandling”. Under kodningens förlopp fick vi känslan av att mobbning som begrepp var tabubelagt. När man pratade om fenomenet rättade sig många och använde istället begreppet ”kränkande behandling”. I 2010 års skollag används inte längre mobbning som begrepp, utan istället kränkande behandling på grund av att mobbning anses vara just kränkande behandling. Det ges alltså sken av ett likhetstecken mellan de båda begreppen, även om man bytt kärnbegrepp i den allmänna diskursen. I våra intervjuer gav respondenterna uttryck för att kränkande behandling skulle vara en mildare form av mobbning. Man kan fråga sig: hur kan man gradera dessa negativa handlingar? Vad är det som avgör hur grovt någonting är? Mobbning bör ses som en subjektiv upplevelse, trots att omgivningen anser handlingen som ”mindre allvarlig” kan den enskilda personen uppleva det hela som oerhört allvarligt (Christie 2001). Vem är det då som avgör om kränkningarna är verkliga eller inte? Är det skolpersonalen eller den utsatta eleven? Kuratorerna menade att elevernas användning av ordet mobbning inte överensstämmer med den definition som de vuxna på skolan har:

[...] oftast använder eleverna ordet mobbning där... vi som vuxna inte tycker att det är mobbning.
(Josefin, Mellanstad)

Kuratorerna förlöjligade nästintill elevernas upplevelser om sin utsatthet i vissa fall, och i deras uttalanden finns ibland en underton om att eleverna inte själva kan definiera mobbning och att de söker sig till en utsatt viktimerande position.

[...] oavsett vad vi har gjort och var vi har jobbat så är de ändå mobbade. Vissa går ju in i den rollen, att de tar en offerroll va. (Anna, Mellanstad)

Det står klart att kuratorerna inte ser dessa elever som offer. Att kunna mäta mobbning är enligt Frånberg och Wrethander (2011) problematiskt av just den anledningen, att barn och unga uppfattar mobbning olika.

6.1.2 Förekomst och omfattning

Vi frågade kuratorerna rakt ut under intervjun: Hur vanligt förekommande är mobbning här på skolan? Svaren vi fick varierade. Framför allt ville de flesta inte kännas vid att mobbning fanns på skolan, utan större delen av intervjupersonerna framhöll istället hur snabba de var på att ta tag i eventuella situationer och bråk som uppstod. Karin ifrån Mindrestad var den enda av kuratorerna som uppgav att det fanns en möjlighet att mobbning fanns på skolan, men att de vuxna i så fall inte visste om det.

Jag tror att det förekommer väldigt mycket mer än vad vi vuxna riktigt tycker är angenämt att veta om. (Karin, Mindrestad)

Vissa kuratorer hade själva en väldigt distinkt åsikt gällande vad mobbning är för något, och menade att med deras mått mätt fanns det ingen mobbning på den specifika skolan.

Jag kan inte säga att vi har haft någon sån direkt mobbning som har pågått, alltså sådär där folk har blivit nertryckta på toaletten eller upptryckta i väggar eller inlåsta på toaletter. Jag tror inte att vi har haft något fall! Inte som jag känner till i alla fall, eller som har kommit upp i elevhälsan. (Anna, Mellanstad)

Många kuratorer var väldigt överens om att flickors och pojkars mobbning skiljer sig åt. Både hur de mobbar och hur de beter sig som utsatta. Flickor använder sig enligt dessa kuratorer mer av subtila former av mobbning som blickar och viskningar, medan pojkar ofta använder

sig av fysiska former och slåss eller knuffas. Detta överensstämmer väl med Skolverkets (2011) beskrivning av skillnaden på mobbning mellan flickor och pojkar. Frånberg och Wrethander (2011) menar även de att mobbningen mot flickor är mer osynlig än motsvarande mot pojkar på grund av att flickor i större utsträckning använder sig av den indirekta mobbningen och pojkar främst använder sig av den direkta mobbningen. Intressant att nämna är att den mobbning som kuratorerna beskrev som riktig mobbning är av den direkta typen som pojkarna använder sig av och utsätts för. Man exemplifierade inte den indirekta mobbningen, som flickor främst använder sig av och blir utsatta för, som av lika allvarlig grad. De flesta kuratorerna som vi pratade med menade att det oftast var flickor som kom och bad om hjälp, och att de hade lättare för att prata med vuxna om de upplevde att de blivit utsatta för något kränkande. Detta menade man kunde vara problematiskt eftersom det oftast var pojkarna som hade det riktigt besvärligt när det kom till mobbning, och att de därför lider i det tysta. En av kuratorerna menade dock att pojkkonflikterna var lättare att reda ut, eftersom de är mer direkta och sker mer öppet än flickkonflikter. Anna, kurator i Mellanstad, gav dock en annan förklaring på varför det var mest flickor som sökte hjälp hos de vuxna.

[...] det är mest flickor. Flickor de är ju.. det är något i huvudet på dem, alltså i den åldern... De är lite dramaqueen. (Anna, Mellanstad)

Anna var dock den enda av kuratorerna som ansåg att det fanns en skillnad mellan allvarligheten i kränkningarna beträffande pojkar och flickor. Även om de andra menade att det fanns en skillnad i om man sökte hjälp eller ej, så var det ingen annan som påpekade att det bara var flickor som hade svårt att definiera om de faktiskt blivit utsatta för en ”riktigt” kränkning.

6.1.3 Slutsatser

Vad gäller mobbning som begrepp kan slutsatsen dras att ordet som sådant skulle kunna ses som tabubelagt i den offentliga sektorn. Man vill inte kännas vid att detta problem finns och ännu mindre tvingas handskas med det, och därför förs heller inte diskursen om ”mobbning” om man kan undvika det. Detta tror vi kan bero på att det inte finns någon vedertagen definition med mobbning som nodalpunkt som används i hela landet utan mobbning som fenomen är beroende av hur den enskilda människan själv för diskursen. Den utsatta måste själv få avgöra om det är mobbning eller ej (Christie 2001). I kränkande situationer kan mobbaren ofta hävda att ”Det var inte så jag menade det!”, men i ärenden om just mobbning

handlar det inte om hur någonting var menat att uppfattas utan hur den enskilda individen faktiskt upplevde händelsen.

Som tidigare nämnts har även skollagen bytt huvudbegrepp till ”kränkande behandling”. Skollagen syftar alltså till att både ”mobbing” och ”kränkande behandling” kan ses som kärnbegrepp i sammanhanget, men lagtexten använder sig av det senare (Skolverket 2013a; Skollagen 6 Kap).

Kuratorernas syn på innebörden av mobbing skulle kunna leda till att eleverna varken vågar eller vill ta kontakt med kuratorn av risk att bli förlöjligade och ännu mer kränkta av att deras upplevelser inte tas på allvar. Skolkuratorerna framhäver eleverna som icke-idealiska offer när deras utsagor förminskas i allvarlighetsgrad. Elevernas diskurs om vad de utsatts för anses inte tillräckligt bekräftad och stark för att de ska ges offerstatus. Att eleverna ofta inte ges offerstatus kan uppfattas märkligt eftersom de uppfyller flera av Christies kriterier för ett idealiskt offer; de är unga och de befinner sig på en respektabel plats (skolan), däremot framkommer det inte någon klar bild av en gärningsman i intervjuerna utan denna tar mest plats i skymundan, och som Christie framhåller är det svårt att se ett offer utan en gärningsman (Christie 2001).

6.2 Skolans ansvar – styrdokument och förebyggande arbete

6.2.1 Övergripande ansvar och anmälningsansvar

Enligt Barn- och elevombudet Caroline Dyrefors Grufman (2015b) har skolan en skyldighet att utreda kränkningar som inte skett i skolan, men som ändå kan kopplas till skolans verksamhet. Detta står även angivet i lagtext (6 kap 10§ skollagen). I Sverige läggs stort ansvar på skolan och samhället i stort för att åtgärda mobbningen (Larsson 2010). De flesta av de kuratorer vi intervjuat har verkat oerhört tveksamma till detta ansvar. Någon enstaka gick till och med så långt som att påstå att det lagstadgade ansvaret som skolan har var ”skitsnack”.

[...] jag tror Barnombudsmannen och Barn- och Elevombudsman säger att skolan har ett ansvar även för det som händer på fritiden vilket är ju... skitsnack alltså. Ursäkta uttrycket. Men det kan vi ju inte ha. (Håkan, Mindrestad)

Skolkuratorerna såg inte positivt på det ansvar som lagts på dem angående hur det som händer på fritiden påverkar skolan. En kurator menade även att det inte finns något lagstadgat stöd för att skolkuratorerna skulle reda ut saker som händer på fritiden, något vi tidigare nämnt står i skollagen, vilket betyder att nämnda kurator inte har kännedom om detta.

Självklart finns det även ett annat viktigt ansvar som skolan har, nämligen att anmäla eventuella iakttagelser som leder till oro över att någonting inte står rätt till med barnet, vare sig det gäller barnet själv eller familjesituationen. Karin ifrån Mindrestad tryckte även på det faktum att vuxna på skolan har en skyldighet att anmäla när de får information eller gör iakttagelser beträffande barn som riskerar att fara illa.

Vi har väl blivit allt mer benägna att anmäla oro till socialtjänsten. Den som gör iakttagelsen har den skyldigheten i sin tjänst, det är inget som man kan förhandla bort och gömma sig undan, utan man måste stå för de iakttagelser man har gjort och det kan bli obehagligt, men det är faktiskt vårt uppdrag. Vi kan inte svika våra ungdomar genom att stoppa huvudet i sanden, utan då får vi stå upp för att vi är vuxna, jag tror att man vinner på det i längden. (Karin, Mindrestad)

6.2.2 Styrdokument och planer

I lagtext nämns det ett antal styrdokument som ska finnas i varje skola. Detta gäller exempelvis likabehandlingsplanen (3 kap 16§ diskrimineringslagen) som ska beskriva åtgärder som avses påbörjas eller genomföras under året som följer. Det ska även finnas en plan mot kränkande behandling. Denna ska innehålla hur man genomfört planerade åtgärder under det gångna året (6 kap 8§ skollagen). Huvudansvaret för att dessa planer existerar, uppdateras och efterföljs har skolans rektor.

Under intervjuerna märkte vi att vissa kuratorer föredrog uppdragna planer och redogörelser för hur de skulle jobba i olika situationer, medan andra istället bedömde det bästa tillvägagångssättet i den enskilda situationen. Vi uppfattade att planerna på något sätt blev en slags trygghet i arbetet. Håkan var en av kuratorerna som menade att planer är viktiga i det förebyggande arbetet, och en trygghet att luta sig mot när osäkerheten slår till:

Vi har en elevhälsoplan för skolan, hur vi jobbar förebyggande, hur vi jobbar direkt och vi ska skriva om den till hösten. Det här med planer är ju viktigt för att man ska veta ”Såhär jobbar vi i stort om det händer saker, både förebyggande och direkt”. Skolan har en lokal arbetsplan som

innehåller allt från att hur man jobbar i olika ämnen till hur man ska jobba socialt och likabehandling. (Håkan, Mindrestad)

6.2.3 Slutsatser

Vi kan snabbt dra slutsatsen att skolkuratorerna är negativt inställda till att ha ett ansvar för elevernas fritid som påverkar skolan. Med ”ansvar för mobbning på elevernas fritid” som nodalpunkt kan man i en ekvivalenskedja tillkoppla element som ”kan inte”, ”sätta stopp för”, ”skitsnack” och ”bedrövligt”. Dessa begrepp får sammantaget fram skolkuratorernas betydelse av och syn på kärnbegreppet. Samtidigt kan det också nämnas som anmärkningsvärt att somliga hade så pass dålig kännedom om vad som faktiskt ingår i skolans lagstadgade ansvar att de hävdar att ansvaret inte finns reglerat.

Vi kan även dra slutsatsen att gränsdragningen beträffande ansvaret är en svår linje att dra. Det är inte helt lätt att tolka vem som bör vara ansvarig för eventuella åtgärder och hur de i så fall ska se ut. Föräldraansvaret finns absolut som en viktig faktor i diskursen om var ansvaret ligger, men samtidigt får man se skolan som barnens och ungdomarnas arbetsplats, där trots allt mycket sker och behöver lösas i samband med ”arbetsdagen”.

Beträffande styrdokument var alla intervjupersonerna positivt inställda till en likabehandlingsplan. Somliga hade ytterligare planer att använda sig av, men andra tycktes nöja sig med de lagstadgade dokumenten. Dessa dokument kan användas för att fastställa ”offer”-status på de elever man anser idealiska och hur diskursen om dessa ska föras.

6.3 Elevhälsoteamet

6.3.1 Skolkuratorns roll i elevhälsoteamet

Under intervjuerna frågade vi kuratorerna hur de såg på sin roll i elevhälsoteamet och om de uppfattade att det hade en stark position i egenskap av sitt yrke. Några av kuratorerna vi intervjuade var ganska nya på sina arbetsplatser, och hade därför inte riktigt hunnit ”jobba in sig” i teamet, medan andra hade arbetat på sin arbetsplats under många år, och därför hade en väletablerad roll. Genom att förhålla sig till omgivningen kan kuratorn skapa sig en bild av hur man bör uppträda och på så vis skapa en slags subjektidentitet (Winther Jørgensen & Phillips 2000, s. 48). Ett par av kuratorerna hade svårt att ge ett rakt svar på frågan om hur de såg på sin roll i elevhälsoteamet, och svarade lite svävande, medan andra kuratorer upplevdes som mer säkra i sin roll och den position de hade i teamet. Dessa säkrare kuratorer hade jobbat en längre tid på sina arbetsplatser, och stod därför inte inför problemet med att först

lära känna de andra i elevhälsoteamet, lära sig hur de arbetar, innan man kan börja känna sig fram efter var man själv passar in i pusslet.

Det är mycket självständigt och jag känner att jag vet vad jag gör. (Håkan, Mindrestad)

Vidare frågade vi hur kuratorerna upplevde rektorns inställning till elevhälsan, och hur detta påverkade arbetet. Ett par kuratorer uttryckte att hans ställning var stark, i och med sin profession, men trots detta intog kuratorerna en försiktig subjeksposition i förhållande till sina rektorer och var varsamma i sina uttalanden om just rektorn. Två kuratorer uttryckte dock att rektorns bakgrund kunde vara lite problematisk. De rektorerna hade en bakgrund i läraryrket, och hade enligt kuratorerna därför svårt att se arbetet som elevhälsoteamet gör ur ett hälsofrämjande perspektiv. En av kuratorerna, Mia, arbetade på en skola där eleverna hade någon form av funktionshinder. Att rektorn inte hade någon bakgrundskännedom om just funktionshinder sågs som ett problem beträffande arbetet inom elevhälsan. Mia menar här att detta resulterar i en dålig förståelse för elevernas problematik:

Sen är det rätt så tydligt tycker jag att rektorn som vi har nu, inte har någon bakgrund... att han har undervisat eller på nåt vis har haft med funktionshinder att göra innan, så att han har lite dålig förståelse för våra elevers bekymmer emellanåt. Och där tycker jag att det märks att han inte har kunskapen om vad funktionshinder innebär. (Mia, Mellanstad)

6.3.2 Samarbete inom elevhälsoteamet

Vi var i våra intervjuer intresserade av att höra mer om hur samarbetet inom elevhälsan fungerade. I ett elevhälsoteam ingår förutom skolkuratoren även skolhälsovård, elevvård och specialpedagogiska insatser (Socialstyrelsen 2014). Gemensamt för kuratorerna som vi träffade var att man tyckte att alla i elevhälsoteamet hade en stark roll, oavsett om man var specialpedagog eller elevassistent. Det viktiga var att man kunde träffas och bolla tankar och idéer, samt diskutera kring elever på skolan och gemensamt arbeta för att göra situationen i skolan så bra som möjligt för alla elever. Det viktiga samarbetet mellan personal på skolan, var inte nödvändigtvis något man bara framhöll genom elevhälsoteam-möten. En utav kuratorerna ansåg att arbetet mellan elevhälsoteamet fungerade bättre när man samarbetade en och en, och att det var svårt att få ihop hela teamet för att samarbeta, och flera kuratorer pekade på att det var viktigt att samarbetet flöt på även utanför mötestiden, för att man skulle

kunna hjälpa eleverna på bästa sätt. Diskursen kring elevhälsan var samstämmig mellan de kuratorer vi pratade med, oavsett vilken kommun man arbetade i. Man såg elevhälsan som något positivt, elementen i diskursen övergick till moment när de blev starkt ordnade kring nodalpunkten ”elevhälsan”, och det var ingen som uttryckte ett missnöje kring hur arbetet eller arbetsfördelningen såg ut. Anna får här illustrera hur man pratade om samarbetet mellan vuxna på skolan, och hur detta arbetet kan se ut:

Nej vi samarbetar hela tiden. Ja. Det gör vi. Vi har ett jättebra samarbete. Men nu är det ju... vi är ju en liten skola va, så att då blir man ju mer tigha. Alltså lärarna kommer till mig om det är någonting eller går jag till lärarna ”Var observanta på det här. Vi har en elev som har tjorvigt i livet”. Jag behöver inte gå in på vad det handlar om [...] (Anna, Mellanstad)

6.3.3 Effektivisering av resurser

Ett par utav de kuratorer som vi pratade med ansåg att det fanns tillräckligt med resurser ute på skolorna för att komma tillrätta med det problem som mobbning är. Det de kunde se som skulle kunna förbättras var resursprioriteringen, att man skulle se potential i all personal ute på skolan, och att inte allt förebyggande och hälsofrämjande arbete skulle ligga på elevhälsoteamet. En av kuratorerna tryckte flera gånger på vikten av att ta reda på vem som var bäst lämpad att reda ut saker och ting, vem som hade den bästa relationen till barnet eller ungdomen i fråga, för att kunna gå vidare med, och lösa problem som uppstår.

Kuratorernas arbetstid, och fördelning av sin arbetstid, var en diskurs i sig. De kuratorer som vi träffade hade alla mer än en skola som de arbetade på, och samtliga lyfte fram att de skulle vilja vara heltid på en skola, dels för att kunna arbeta mer effektivt, dels för att kunna hålla en röd tråd i sitt arbete. De menade att de missade så mycket de dagarna de befann sig på sin andra skola.

En kurator uttryckte att problemet med resurser inte var de befintliga resurserna på skolan, utan de som finns, eller rättare sagt *inte* finns, i kommunen. Hennes oro var inte grundad i det arbete som hon och hennes kollegor utförde på skolan, utan i det större arbetet runt omkring, som hon inte kunde påverka. En oro som hon menade att fler kommuner borde dela.

Ja... nu spelar du in va, men jag kan säga att jag är väldigt orolig för Mellanstad. Inte bara Mellanstad, för detta är många, många kommuner. [...]För resurserna räcker inte till. (Anna, Mellanstad)

6.3.4 Slutsats

Generellt sett var de kuratorer som vi träffade positiva till elevhälsoteamet och det arbete som de utförde. Vissa av kuratorerna var relativt nya på sina arbetsplatser, något som blev tydligt i deras svar då de inte riktigt kände sig etablerade i elevhälsoteamet, och därför inte kunde uttala sig speciellt mycket om de andra medlemmarnas arbete. De kuratorer som arbetat längre på sina arbetsplatser hade en annan självsäkerhet i diskursen om sitt arbete, och var väl införstådda i hur deras position såg ut i elevhälsoteamet. De menade att de hade en väletablerad roll, och man kunde tydligt se att den kollektiva identiteten i elevhälsoteamet var starkare ju längre man arbetat på skolan.

Ett par kuratorer tog upp en del punkter där det hälsofrämjande och förebyggande arbetet kunde behöva förbättras. Många tyckte att man kunde använda skolans resurser på ett bättre sätt. Med resurser menades alla vuxna som befinner sig ute på skolan bland eleverna. Detta var enligt våra kuratorer resurser som man inte använder till fullo. Kuratorerna uttryckte även ett visst missnöje över att man inte var låst vid en skola enbart, utan att man hade flera skolor som man arbetade på. Resultatet av detta ansåg kuratorerna var att man inte kunde göra sitt jobb på bästa sätt. Man missade mycket information och händelser genom att vara på mer än en skola, och att bara vara två dagar i veckan på vardera skola var alldeles för lite, enligt de kuratorer vi pratade med.

Vi fick känslan av att kuratorerna intog en försiktig subjektsposition i förhållande till de rektorer de arbetade för. Det var därför svårt att få fram vad kuratorerna egentligen ansåg om rektorns inställning till, och deltagande i, elevhälsoteamet. Eftersom rektorerna också är de som för befälet inom elevhälsoteamen, skulle detta kunna förklara varför kuratorerna hade svårt att hitta sin plats i teamen, samt att våga *ta* plats. Det var tydligt i intervjuerna vilka kuratorer som arbetat länge och därför hade en starkare subjektsposition i förhållande till sin chef, rektorn.

Beträffande samarbetet mellan övriga medlemmarna i elevhälsoteamet, var det flera kuratorer som uttryckte att detta samarbete inte bara tog sig i uttryck inom elevhälsan och deras utsatta mötestider, utan att detta var ett ständigt pågående arbete och att man pratade med varandra

när chans gavs, oavsett om det var i fikarummet eller på någons kontor. Den kollektiva identiteten som elevhälsoteam var starkt etablerad.

6.4 Samverkan i samband med mobbning

6.4.1 Extern samverkan i kommunerna

Vi var intresserade av att höra hur den externa samverkan, med till exempel socialtjänst, polis och BUP (barn- och ungdomspsykiatri), såg ut i de olika kommunerna i samband med mobbning-ärenden, för att se om det finns någon skillnad beträffande om man pratar om en mellanstor kommun eller en mindre. Svaren skiljde sig åt något, och man kunde snabbt förstå att den externa samverkan var mer etablerad i Mellanstad. Här hade man bland annat möten kring enskilda ärenden när man upplevde att det fanns en oro runt någon elev, och till de här mötena bjöd man in bland annat socialtjänst för att sitta med och lyssna och komma med idéer och tankar. I Mindrestad handlade det mer om enskilda personer inom polis och öppenvården som man hade en samverkan med. Diskursen kring samverkan såg mycket olika ut i de olika kommunerna. Om samverkan i det här fallet ska ses som nodalpunkten, skiljde sig tecknen runt omkring beroende på vilken kommun skolkuratoren arbetade i. I Mellanstad var samverkan med till exempel socialtjänst, habilitering och polis, något man såg positivt på. I Mindrestad nämnde man inte habiliteringen, och samverkan med socialtjänst var något man såg negativt på då det, enligt kuratorerna vi träffade där, inte gav någonting.

Gemensamt för de båda kommunerna var att det fanns ett missnöje beträffande samverkan med BUP, Barn- och ungdomspsykiatri. Man upplevde att de inte tog ärenden på allvar, och att köerna för att barn och ungdomar skulle kunna få hjälp var oroväckande långa.

Sen är det det här med BUP. Ja nu bandas det... Det fungerar inte. Det är jag inte nöjd med. Det är vi inte nöjda med på skolan. [...] Så den samverkan är inte riktigt bra tycker jag. Det får man ju klart jobba på. (Håkan, Mindrestad)

I Mindrestad höll polisen på att omorganisera sin verksamhet, något som påverkade samverkan mellan skolan och polismyndigheten. Detta var något som både Håkan och Karin, de kuratorer vi träffade från Mindrestad, tog upp. De ansåg att detta var problematiskt, då de tidigare haft ett nära samarbete i samband med mobbning-ärenden med polisen, något som nu var påtagligt försämrat. Mindrestad hade tidigare haft en fungerande samverkan med socialtjänsten, men i och med att socialtjänsten tydligare dokumenterade vad som sades på

samverkansmötena, kände sig kuratorerna obekväma och mer försiktiga i sina uttalanden, vilket gjorde att öppenheten försvunnit. Samverkan är alltså en diskurs som i och med tecknet ”socialtjänsten” förändrats den senaste tiden enligt kuratorerna i Mindrestad.

Håkan som arbetar som skolkurator i Mindrestad, pratade om det nära samarbetet de hade med öppenvården. Detta var något han nämnde flera gånger under intervjun. Detta var en samverkan som han var stolt över. I Mindrestad hade man gjort försök till att åter få igång en fungerande samverkan med socialtjänsten, men flera gånger hade dessa projekt gått om intet och runnit ut i sanden. Ingen av kuratorerna kunde svara på varför.

En av kuratorerna i Mellanstad uttryckte att även om hon var nöjd med hur samverkan såg ut, fanns det en oro beträffande samverkan i framtiden i och med bristande resurser på flera fronter. Denna oro återkom hon till även efter att diktafonen stängts av, och vi upplevde henne som genuint orolig över hur framtiden såg ut för Mellanstad.

6.4.2 Slutsats

Som vi kan se så påverkas nodalpunkten ”samverkan” kring tecken som ”socialtjänst” och ”öppenvård” beroende på vilken kommun man talar om. Det var tydligt att den externa samverkan fungerade bättre i Mellanstad. Där var också tecknen mer bestämt ordnade kring kärnbegreppet än i Mindrestad. Förutom samarbetet med BUP så var de tre kuratorerna vi träffade ifrån Mellanstad överlag nöjda med hur samverkan såg ut och fungerade. I Mindrestad hade man inte extern samverkan på samma sätt som i Mellanstad. Man samarbetade mycket med öppenvården och med polis, och man nämnde de få personerna man samarbetade med vid namn. Någon direkt samverkan med socialtjänsten fanns inte. De försök man gjort för att få till en sådan fungerande samverkan i samband med mobbning hade runnit ut i sanden. I Mellanstad var samarbetet med socialtjänsten etablerat och välfungerande, och skolpersonalen visste att de kunde ta hjälp av socialtjänsten när det behövdes.

Gemensamt för de båda kommunerna var dock att man inte tyckte att samverkan med barn- och ungdomspsykiatrin fungerade. De långa köerna och att man inte blev tagen på allvar skapade en frustration hos kuratorerna som inte gick att ta miste på, och man förstod att de sviktande resurserna hos BUP gav anledning till oro hos våra kuratorer. Kuratorerna målade även upp en bild av att BUP såg eleverna som icke-idealiska offer, och att det därför var svårt att få det stöd kring eleverna som man på skolorna ansåg sig behöva. Intressant att notera är

hur kuratorerna inte är sena med att peka finger åt andra organisationer som inte ger deras elever en status som idealiska offer, men enligt vad vi fått fram i intervjuerna blundar kuratorerna själva för det faktum att de tenderar att göra detsamma.

Med tanke på den oro som en av kuratorerna i Mellanstad uttryckte, kan man ana att diskursen kring samverkan, som än så länge ses som väletablerad, kommer att tillskrivas en annorlunda betydelse i Mellanstad inom kort.

6.5 Skolkuratorns roll

6.5.1 En otydlig yrkesroll?

Precis som den tidigare forskningen visar på (Backlund 2007; Bickmore & Curry 2012; Lieberman 2004) menade kuratorerna som vi träffade på att deras yrkesroll inte är kristallklar. Diskursen kring yrkesrollen tycks te sig olika inom personalen på skolorna, där skolkuratorerna själva tillskriver sin yrkesroll vissa tecken, medan övrig personal använder andra. Kuratorerna som vi träffade lyfte fram att det var lättare för andra att gå in på kuratorernas arena och göra deras jobb, än tvärtom. Kuratorerna lyfte att en av anledningarna till att andra gick in på deras fält skulle kunna vara att de inte befann sig på heltid på skolorna. Vissa dagar när kuratorn var på en annan skola så blev det nödvändigt att annan personal tog hand om de arbetsuppgifter som normalt skulle ligga på skolkuratorn, och att detta sedan bara flöt på, och att ansvaret förflyttades något, och diskursen kring kuratorns yrkesroll på så vis förändrades. Kuratorernas roll är inte konstant, utan påverkas av omgivningen, och på skolorna som vi var ute på var det just andras bild av kuratorsrollen som spelade in. Kuratorerna själva upplevdes inte dela den bild av deras yrke som andra på skolan hade, men diskursen accepterades.

6.5.2 Vikten av relationer

Något som framfördes rikligt under intervjuerna var vikten av att vara ett känt ansikte för eleverna. Att inte sitta undangömd på sitt rum med stängd dörr utan att istället ha dörren öppen samt att vara ute och gå runt i byggnaden på raster och liknande. Man ville på detta viset öka tillgängligheten, samt få eleverna att känna en trygghet i de vuxna som fanns på skolorna. Man upplevde att eleverna uppfattade kuratorns kontor som något främmande och en nästan steril miljö med känsla av att vara hos en psykolog. Det framkom att flera elever hade lättare att prata utomhus eller under tiden man deltog i någon aktivitet tillsammans. Man pratade mycket om hur viktigt det var att befinna sig ute på raster och i uppehållsrum för att

eleverna skulle känna sig bekväma och trygga i ens närvaro, samt hur det var en förebyggande åtgärd. Man menade att detta var förutsättningen för att eleverna skulle våga och kunna ta kontakt med kuratorn om man skulle behöva det. Håkan från Mindrestad menar att just relationer är den viktigaste komponenten i ett förebyggande arbete beträffande mobbning:

Liksom vara ute bland eleverna för att skapa relationer, förtroende. Det tror jag är oerhört viktigt [...] att finnas till hands och skapa relationer. Det är den viktigaste förebyggande grejen. (Håkan, Mindrestad)

Genom att vara ute bland eleverna menade kuratorerna att de kunde förhindra att konflikter och kränkande behandling blossade upp, att man kunde stävja problemen innan det gick för långt. Karin som arbetar som kurator i Mindrestad menade att hon kunde läsa av pågående konflikter och maktspel genom att oannonserad gå ut i klasserna på lektionstid. I hennes närvaro hände det att vissa elever reagerade starkt, vilket fick henne att ana att något inte stod rätt till:

Det händer när jag kommer till klass... så händer det att det är någon som väser: jag vill inte att du är här, och då tänker jag: jo visst ska jag vara det! (Karin, Mindrestad)

6.5.3 Slutsats

Gemensamt för kuratorerna var att de såg sin yrkesroll som något otydlig. Det var lätt för andra att "klampa in" på deras område, något kuratorerna inte uppskattade. De kunde dock se att det fanns en anledning bakom, och pekade återigen på att de inte tyckte det var bra att arbeta på mer än en skola. Även om man inte tyckte att övrig personals bild av kuratorns yrkesroll stämde överens med diskursen de själva förde, var det ingen av kuratorerna som nämnde att de gjort något för att försöka förändra kollegornas diskurs. Man uttryckte ett missnöje med att kuratorns arbetsuppgifter reducerats till "konfliktlösare", arbetsuppgifter som dessutom annan personal ibland tog över, men man accepterade att det var så yrkesrollen hade kommit att se ut. Den kollektiva identiteten hos skolkuratorerna, om än otydlig, tycktes te sig likadan, men den stämde alltså inte överens med den subjektiva identitet som övrig personal applicerade på skolkuratorerna.

Man lyfte även fram vikten av relationer, och menade på att det var oerhört viktigt att finnas ute bland eleverna och vara ett "känt ansikte" för dem. Även detta var något som alla intervjupersoner lyfte fram. Att gå ut oannonserad i klass kan dock både vara positivt och

negativt. Positivt på så sätt att man som Karin tyckte sig kunna uppfatta pågående konflikter och maktspel, men även negativt, då kuratorns närvaro kan ge eleverna en uppfattning om att det är något som inte stämmer, och göra dem nervösa i kuratorns närhet. Man kan också fråga sig varför eleverna reagerade så starkt på Karins närvaro? Möjligt är att elever som tidigare haft kontakt med Karin upplevt det som något jobbigt, även om Karin själv sett det som ett positivt möte. Enligt viktimologin är det den deltagandes definition av situationen som avgör hur man ser på sig själv, om man ser sig som ett offer (Christie 2001). Det är möjligt att Karin och eleverna definierat tidigare situationer olika, vilket nu gör eleverna avigt inställda till fortsatt kontakt med Karin.

7. Slutdiskussion

I detta kapitel presenteras en kort sammanfattning av de viktigaste slutsatserna från resultat och analys. Sedan följer en friare diskussion om de lärdomar vi dragit under arbetets gång samt hur vi ser på de resultat som kommit fram.

7.1 Sammanfattning

Det råder skilda meningar i diskursen om mobbning bland skolkuratorerna. Somliga hävdade ”mobbning” som nodalpunkt medan andra föredrar ”kränkande behandling”. Det rådde även spridda åsikter angående vilka tecken som skulle följa efter och kopplas ihop med kärnbegreppet. Kuratorerna pratade om hur deras fixering av begreppen inte stämde överens med barnens. På det stora hela undviks diskursen om mobbning. Det kan alltså konstateras att kuratorernas syn på mobbning både som begrepp och som fenomen skiljer sig grovt ifrån barnens egen definition. Intressant är även att skollagen ändrat sin lydelse. Man har övergett ”mobbning” för ”kränkande behandling” men satt ett likhetstecken mellan de bägge. Skolkuratorernas diskurs angående mobbning och elevernas förkastade upplevelser av detta skulle kunna resultera i att eleverna känner sig viktimerade, men trots detta inte ges offerstatus (Christie 2001). Som tidigare nämnt uppfyller ju eleverna flera av de kriterier som krävs av ett idealiskt offer, de är både unga och befinner sig på skolan, som ses som en respektabel plats i samhället, men det faktum att de inte ges offerstatus faller på en otydlig bild av gärningspersonerna (mobbarna). Diskursen som förs knyts samman av den underliggande meningen om att eleverna inte själva kan definiera mobbning.

Diskursen om förebyggande arbete ter sig även den annorlunda beroende på vem som frågas. Däremot fanns det ett ämne där alla kuratorer slöt upp tätt bakom varandra och var oerhört eniga; skolans ansvar på fritiden. Kuratorerna nekade till och beklagade sig över detta ansvar med starka ord som ”skitsnack” och ”sätta stopp för”. Om man bortser från detta ansvar var de flesta kuratorer positivt inställda till de lagstadgade dokument som skulle hjälpa dem i deras vardagliga arbete. Somliga hade ytterligare planer medan någon enstaka tyckte att planerna hindrade handlingsfriheten och hade därför enbart de lagstadgade planerna. Alla kuratorer förde diskursen om hur viktigt förebyggande arbete är, för både offren och de som mobbar.

Generellt sett var kuratorerna positivt inställda till den interna samverkan på skolan. På vissa punkter hävdades att förbättringar kunde göras, exempelvis angående att använda de resurser man har mer effektivt, men i det stora hela var man nöjd. Den kollektiva identiteten inom elevhälsoteamet var väletablerad, men samarbetet sträckte sig även utanför teamets möten, något som sågs som väldigt positivt.

Beträffande den externa samverkan tog sig diskursen olika uttryck beroende på vilken kommun man hade i fokus vid frågan. Olika samarbetspartners var olika framträdande i de två kommunerna. Mellanstad hade ett bra samarbete med externa aktörer överlag, och speciellt bra med socialtjänsten. Mindrestad däremot haltade lite i sitt försök till extern samverkan. Där hade man istället trogna samarbetspartners i öppenvården och polisen. Gemensamt för de båda kommunerna var åsikten att samarbetet med Barn- och ungdomspsykiatri var otillräcklig. Resurser fattades och påverkade banden man försökte upprätthålla emellan sig.

7.2 Lärdomar och avslutande funderingar

Den första funderingen som slog oss vid arbetets start var hur extremt svårt det var att komma i kontakt med kuratorerna. De flesta fick vi ringa flera gånger och i vissa fall ringde vi upp emot tio gånger men fick fortfarande inget svar. Vi pratade in meddelanden på röstbrevlådor och skickade både mejl och sms, men utan framgång i vissa fall. Detta tycker vi är oerhört uppseendeväckande och oroande med tanke på att antagligen inte heller föräldrar eller elever har så lätt för att få tag i sin kurator. En elev eller förälder kanske inte har det tålamodet att ringa tiotals gånger utan kanske istället ger upp och går utan hjälpen de velat och behövt ha. Tillgänglighetsfrågan hade varit en intressant fråga i sig att undersöka, då den kan skapa stora problem för både elever, föräldrar och annan skolpersonal.

Vi upplever att många har svårt för att be om hjälp med personliga saker och får kanske en dålig erfarenhet av kurators arbete när de inte får gehör för sina problem. Får de sökande en kontakt med kuratorn så kanske inte deras problem tas på allvar, vilket gör att man hamnar i en väldigt utsatt och klämd situation.

En annan tanke som slagit oss är att kuratorerna tagit så lätt på barnens upplevelser. Man förminskar deras berättelser och menar att ”Det är ju inte så farligt!” men samtidigt hävdar man att man inte sett någon ”riktig mobbning” för det finns inte på deras skola. Hur kan detta komma sig? Om man inte sett någon ”riktig mobbning” så har de heller inget att relatera till,

och hur kan man då fastslå att den mobbning som barnen upplever inte är av riktig sort? Det är även anmärkningsvärt om kuratorerna anser att riktig mobbning är den som ges exempel på i filmer och på TV. Filmversionen av mobbning finns med all säkerhet också, men om det bara är den man anser vara ”riktig” så missar man garanterat flera elever som faller mellan stolarna då de inte tas på allvar.

Något som förvånade oss mycket är något som visade sig vara ett större hinder än vi trott, nämligen diktafonen (se 3.5 Genomförandet av intervjun). Vad vi trodde var ett osynligt hjälpmedel blev en slags rosa elefant i rummet som intervjupersonerna skyggade lite för.

Det är oroväckande att mobbning är så tabubelagt, och att de skyddande vuxna som ska finnas omkring våra barn och ungdomar skyggar för begreppet och blundar för fenomenet. Arbetet med den här uppsatsen har satt griller i huvudet på oss, och vi ser och hör och läser om mobbning överallt, men ändå tycks det alltså inte finnas på de skolorna som vi besökt, hur kan detta komma sig? Handlar det om begreppet i sig, eller har vi lyckats hitta fem unika skolor? Det är dags för vuxenvärlden att sluta blunda för mobbningen, och våga se den för vad den är, mångfacetterad. Men först måste vi kanske omvärdera våra egna tankar och föreställningar kring ämnet. Vi hoppas att vi med denna uppsats sått ett frö av intresse hos dig som läsare kring ämnet. Så, vad är nu mobbning för dig?

Källförteckning

Andersson, Anderz & Boström, Viola (2011) ”Arbetsmiljön i skolan” i Boström, Viola & Lundmark, Kjell (red.) (2011). *Skoljuridik*. Malmö: Liber AB.

Ahrne, Göran & Svensson, Peter (2011) Kvalitativa metoder i samhällsvetenskapen. I: Ahrne, Göran & Svensson, Peter (2011). *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber AB.

Aoyama, Ikuko, Barnard-Brak, Lucy & Talbert, Tony L. (2011). “Cyberbullying Among High School Students: Cluster Analysis of Sex and Age Differences and the Level of Parental Monitoring”. *International Journal of Cyber Behavior, Psychology and Learning*, 1 (1): s. 1-25. Doi: 10.4018/ijcbpl.2011010103

Austin, Sheila M., Reynolds, Glenna P., Barnes, Shirley L. (2012). “School leadership and counselors working together to address bullying”. *Education Volume 133 No. 2*: 283-290.

Tillgängligt:

<http://eds.a.ebscohost.com.ludwig.lub.lu.se/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=453a6d92-706e-4b9c-8ded-6886d0ac65dd%40sessionmgr4001&vid=1&hid=4205> (Hämtat: 2015-03-21).

Backlund, Åsa (2007). *Elevvård i grundskolan – resurser, organisering och praktik*. Diss., Stockholms Universitet.

Bickmore, Dana & Curry, Jennifer R. (2012). School Counselor Induction and the importance of Mattering. *Professional School Counseling*, 15 (3): s. 110-122

Brinkmann, Svend & Lene Tanggard (2015) Kvalitative metoder, tilgange og perspektiver: en introduktion. I: Svend Brinkmann & Lene Tanggard (red.) *Kvalitative metoder. En grundbog*. Köpenhamn: Hans Reitzels forlag.

BRIS (2012). *Se hela mig!* Tillgängligt:

https://www.bris.se/upload/Articles/Rapport_hela%20mig_ensidig.pdf (Hämtat: 2015-04-07).

Brolin Låftman, Sara, Modin, Bitte, Östberg, Viveca (2013). ” Cyberbullying and subjective health: A large-scale study of students in Stockholm, Sweden ”. *Children and Youth Services Review Volume 35: Issue 1: 112-119*. Doi: 10.1016/j.chilyouth.2012.10.020

Bryman, Alan (2011). *Samhällsvetenskapliga metoder*. Malmö: Liber AB.

Christie, Nils (2001).” Det idealiska offret” I: Åkerström, Malin & Sahlin, Ingrid (red.) (2001). *Det motspänstiga offret*. Lund: Studentlitteratur.

Davidsson, Tobias (2009). *Utanförskapandet – En diskursanalys av begreppet utanförskap*. Lic.-avh., Göteborgs universitet.

Dyrefors Grufman, Caroline (2015a). *Elever som mobbar är barn som ofta själva mår dåligt*. Tillgängligt: <http://www.elevhalsan.se/blogs/beo/elever-som-mobbar-ar-barn-som-2.htm> (Hämtat: 2015-04-07)

Dyrefors Grufman, Caroline (2015b). *När skoldagens kränkningar fortsätter på nätet*. Tillgängligt: <http://www.elevhalsan.se/blogs/beo/nar-skoldagens-krankningar-fortsatter-pa-natet.htm> (Hämtat: 2015-04-07)

Eriksson- Barajas, Katarina & Lindgren, Anne-Li (2009). Den ‘rättfärdige’ mobbaren: Elevers föreställningar om mobbning i skolbioaktiviteter. *Utbildning och Demokrati, Vol 18, nr 3, s. 111-130*.

Friends (2014). *Friendsrapporten 2014*. Tillgängligt: <http://friends.se/wp-content/uploads/2014/09/friendsrapporten-2014.pdf> (Hämtat: 2015-04-26).

Friends (2015). *Friends nätrapport 2015*. Tillgängligt: <http://friends.se/wp-content/uploads/2015/03/Natrapporten-final-webb.pdf> (Hämtat: 2015-04-07).

Frånberg, Gun-Marie & Wrethander, Marie (2011) *Mobbning – en social konstruktion?* Lund: Studentlitteratur AB.

Folkhälsan, 2014. *Vad är nätmobbning?* Tillgänglig: <http://www.folkhalsan.fi/natmobbing> (Hämtat: 2015-05-10)

Helsingborgs stad (2014). *Olweusprogrammet mot mobbning*. Tillgängligt: <http://www.helsingborg.se/startside/forskola-och-utbildning/kunskapstaden-i-helsingborg/trygghet-och-trivsel/olweusprogrammet-mot-mobbning/> (Hämtat: 2015-05-02).

Jacobsson, Katarina (2008) Den svårfångade kvaliteten. I: Katarina Sjöberg & David Wästerfors (red.) *Uppdrag forskning. Om konsten att genomföra kvalitativa studier*. Malmö: Liber.

Jönsson, Håkan (2010). *Sociala problem som perspektiv*. Malmö: Liber AB.

Kvale, Steinar & Brinkmann, Svend (2009). *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur.

Landstedt, Evelina & Persson, Susanne (2014). "Bullying, cyberbullying, and mental health in young people". *Scandinavian Journal of Public Health* 2014; 42: 393–399. Doi: 10.1177/140349481452500.

Larsson, Anna (2010) *Mobbning: Ett tidsbundet socialt problem?* Tillgänglig: <http://svt.forsa.nu/Documents/Forsa/Documents/Socialvetenskaplig%20tidskrift/Artiklar/2010/Mobbning-ett%20tidsbundet%20socialt%20problem%20av%20Anna%20Larsson.pdf> (Hämtat: 2015-05-14)

Lieberman, Aaron (2004). Confusion regarding School Counselors Functions: School Leadership Impact Role Clarity. *Education*, 124(3): s. 552-557. Tillgänglig: <http://eds.a.ebscohost.com.ludwig.lub.lu.se/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=ba6dac4f-c48e-4ba4-b2cf-a87683270ab1@sessionmgr4003&vid=5&hid=4205> (Hämtat: 2015-05-02).

Mannerheim, Filippa (2013). *Sociala medier i skolan – att förebygga och hantera kränkningar*. Skolverket. Tillgängligt: <http://www.skolverket.se/skolutveckling/resurser-for-larande/kollakallan/saker/konferensreportage/socimed-1.199443> (Hämtat: 2015-04-07).

Mason, Kimberly L. (2008). Cyberbullying: A preliminary assessment for school personnel. *Psychology in the Schools*, 45 (4) s. 323-348. Doi: 10.1002/pits.20301

May, Tim (2001). *Samhällsvetenskaplig forskning*. Lund: Studentlitteratur.

Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor (2015). *När livet känns fel – Ungas upplevelser kring psykisk ohälsa*. Tillgängligt: http://www.mucof.se/sites/default/files/publikationer_uploads/nar-livet-kanns-fel_0.pdf (Hämtat: 2015-05-05).

Olweus Bullying Prevention Program (u.å.). *History – Brief information about Dan Olweus and OBPP history*. Tillgängligt: <https://www.clemson.edu/olweus/history.html> (Hämtat: 2015-05-02).

Olweus, Dan (1991). *Mobbning i skolan – vad vi vet och vad vi kan göra*. Stockholm: Liber AB.

Olweus, Dan (2011), "Bullying at school and later criminality: Findings from three Swedish community samples of males." i *Criminal Behaviour and Mental Health* 2011;21: 151-156. Doi: 10.1002/cbm.806.

Olweus, Dan (2012). "Invited Expert Discussion Paper. Cyberbullying: An overrated phenomenon?" i *European Journal of Developmental psychology* 2012; 9 (5): 520-538. Doi: 10.1080/17405629.2012.682358.

Phillips, Louise (2015) *Diskursanalyse. I: Svend Brinkmann & Lene Tanggaard (red.). Kvalitative metoder. En grundbok*. Köpenhamn: Hans Reitzels forlag.

Rutter, Michael (2012). "Resilience as a dynamic concept". *Development and Psychopathology* 2012; 24: s. 335-344. Doi:10.1017/S0954579412000028

Skolverket, (2011). *Rapport 353: Utvärdering av mobbning*. Tillgängligt:
http://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild-publikation?_url=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2Fblob%2Fpdf2498.pdf%3Fk%3D2498 (Hämtat: 2015-04-22)

Skolverket (2013a). *Kränkningar och mobbning*. Tillgängligt:
<http://www.skolverket.se/skolutveckling/vardegrund/krankningar-och-mobbning> (Hämtat: 2015-04-26).

Skolverket (2013b). *Rapport 386: It-användning och it-kompetens i skolan*. Tillgängligt:
http://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild-publikation?_url=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2Fblob%2Fpdf3005.pdf%3Fk%3D3005 (Hämtat: 2015-04-19).

Skolverket (2013c). *Kränkningar i skolan – analyser av problem och lösningar*. Tillgängligt:
http://www.skolverket.se/om-skolverket/publikationer/visa-enskild-publikation?_url=http%3A%2F%2Fwww5.skolverket.se%2Fwtpub%2Fws%2Fskolbok%2Fwpubext%2Ftrycksak%2Fblob%2Fpdf3138.pdf%3Fk%3D3138 (Hämtat: 2015-05-14)

Skolverket (2013d). *Skyldighet att samverka*. Tillgängligt:
<http://www.skolverket.se/skolutveckling/miljo-och-halsa/elevhalsan/samverkan-kring-barn-som-far-illa/samverkan-1.205245> (Hämtat: 2015-05-19).

Skolverket (2014). *Utreda och åtgärda*. Tillgängligt:
<http://www.skolverket.se/skolutveckling/vardegrund/krankningar-och-mobbning/utreda-och-atgarda-1.198605> (Hämtat: 2015-04-07).

Socialstyrelsen och Skolverket (2014). *Vägledning för elevhälsan*. Tillgängligt:
<http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/19526/2014-10-2.pdf>
(Hämtat: 2015-05-05).

Socialstyrelsen (2005). *Folkhälsorapport 2005*. Tillgängligt:
<https://www.folkhalsomyndigheten.se/pagefiles/12981/folkhalsorapport-2005.pdf> (Hämtat: 2015-05-05).

Socialstyrelsen (2015). *Lagstiftning om samverkan kring barn och unga*. Tillgänglig: <http://www.socialstyrelsen.se/Lists/Artikelkatalog/Attachments/19729/2015-2-35.pdf> (Hämtat: 2015-05-19).

Statistiska Centralbyrån (2015). *Sveriges befolkning 31 december 2014 – Kommunala jämförelsetal*. Tillgängligt: http://www.scb.se/sv/_Hitta-statistik/Statistik-efter-amne/Befolkning/Befolkningens-sammansattning/Befolkningsstatistik/#c_li_26051 (Hämtat: 2015-05-11).

Svensson, Peter & Ahrne, Göran (2011) Att designa ett kvalitativt forskningsprojekt. I: Ahrne, Göran & Svensson, Peter (2011). *Handbok i kvalitativa metoder*. Malmö: Liber AB.

Thörn, Catharina (2004). *Kvinnans plats(er) – bilder av hemlöshet*. Malmö: Égalité.

Vetenskapsrådet. *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Tillgängligt: <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf> (Hämtat: 2015-03-16).

von Marées, Nandoli & Petermann, Franz (2012) “Cyberbullying: An increasing challenge for schools”. *School Psychology International* 33 (5): s. 467-476. Doi: 10.1177/0143034312445241

Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise (2000). *Diskursanalys som teori och metod*. Lund: Studentlitteratur.

World Health Organization Europe (2008), *Health policy for children and adolescents no.5. Inequality in young peoples health - Health behaviour in school-aged children. International report from the 2005/2006 survey*. Tillgängligt: http://www.euro.who.int/_data/assets/pdf_file/0005/53852/E91416.pdf?ua=1 (Hämtat: 2015-05-05).

Svensk författningssamling (SFS)

SFS 2006:67. *Lag om förbud mot diskriminering och annan kränkande behandling av barn och elever.*

SFS 2008:567. *Diskrimineringslag.*

SFS 2010:800. *Skollag.*

Bilagor

I detta kapitel bifogas de informationsbrev vi mejlade ut till skolkuratorerna samt intervjuguiden vi använt som bas i vår studie.

1. Intervjuguide

TEMAN

Skolkuratorernas arbete för att hantera mobbning
Skolkuratorernas arbete för att förebygga mobbning
Samverkan med andra delar av elevhälsan
Samverkan med andra aktörer polis/socialtjänst?
Skolans ansvar – gränsdragning
Insatser – likheter/skillnader beroende på vem som utsätts?

FRÅGOR

Bakgrundsfrågor

Vilken utbildningsbakgrund har du?

När examinerades du?

Hur länge har du arbetat som skolkurator totalt sett? Vid denna (alt. vid dessa skolor) ?

Hur skulle du beskriva ditt arbete en vanlig skoldag?

Mobbning – innebörd, förekomst och omfattning bland elevgruppen

Vad innebär mobbning för dig?

Hur vanligt förekommande är mobbning här på skolan?

Skolans ansvar

Vilket ansvar anser du att skolan har vad gäller elever som utsätts för mobbning och kränkande behandling? Var anser du att skolans ansvar ”slutar”? Vad är skolans ansvar för händelser som inträffar under skollov?

Skolkuratorns roll i Elevhälsan och förebyggande arbete

Hur stark är din position i elevhälsoteamet? På vilket sätt tar detta sig uttryck?

Hur samverkar du allmänt sett med övriga som ingår i elevhälsoteamet? Hur fungerar denna samverkan? Kan du ge exempel!

Vad är enligt din mening förutsättningarna för att kunna uppnå en framgångsrik samverkan inom Elevhälsan?

Vilken betydelse har rektorns inställning till elevhälsans arbete? Exemplifiera!

Anser du att skolans värdegrund har någon betydelse i arbetet för att motverka mobbning?

Vilka insatser görs av skolan för att förebygga kränkande behandling och mobbning? Hur tas dessa åtgärder emot av eleverna? Anser du att dessa insatser gör någon skillnad?

Anser du att Elevhälsans resurser och mandat från rektorn är tillräckligt för att framgångsrikt kunna motverka mobbning och kränkande behandling? Anser du att handlingsutrymmet är tillräckligt stort?

Vad kan bli bättre i Elevhälsans arbete för att motverka mobbning?

Skolkuratorns roll vid fall av mobbning

Hur märker du av eventuell mobbning på skolan? Kommer eleverna till dig? Händer det att föräldrar slår larm? Att fritidspersonal gör det?

Hanteras mobbning och utsatta elever olika beroende på kön, etnicitet, sexualitet osv? Tar mobbningen sig olika uttryck med dessa attribut? Hur hanterar man detta?

Kan du beskriva hur du och Elevhälsan typiskt sett hanterar en anmälan om mobbning på skolan? Är någon huvudansvarig för ärendet? Vilket handlingsutrymme har du att agera självständigt? Samverkar du eller Elevhälsan med externa aktörer? På vilket sätt?

Hur skiljer sig lösningen åt i det enskilda fallet? Exemplifiera!

I slutändan – anser du att ni är framgångsrika med att stävja mobbning som kommit till skolans kännedom?

Samverkan med andra aktörer

När det gäller samverkan med externa aktörer: vilka uttryck tar sig denna samverkan? På vems initiativ sker samverkan? Hur anser du att denna samverkan fungerar?

Vad kan bli bättre i den externa samverkan?

Klimatet på skolan

Hur påverkar uppkomsten av nätmobbning klimatet mellan eleverna i skolan? Försvårar det ditt arbete med tanke på att det nu finns ett forum man har väldigt lite kontroll över?

2. Informationsbrev

Hej!

Vi är två socionomstudenter vid Socialhögskolan, Lunds universitet, som under vårterminen 2015 skriver vårt examensarbete ("C-uppsats"). Vår uppsats kommer att behandla ämnet mobbning och hur kuratorer på grundskolor arbetar med detta problem. Vi skulle därför vilja göra en enskild intervju med dig om din syn och erfarenhet av detta arbete. Vi räknar med att intervjun tar cirka 45-60 minuter.

Vid genomförandet av undersökningen så utgår vi från Vetenskapsrådets forskningsetiska principer. Dessa innebär i korthet följande:

Deltagandet i forskningsintervjun är frivilligt. Som intervjuperson har du rätt att avstå från att besvara en viss fråga och kan när som helst avbryta intervjun och din medverkan i undersökningen. För att studien ska få hög tillförlitlighet kommer vi att spela in intervjun. Vare sig ljudfilen eller intervjuutskriften kommer att spridas till någon obehörig, och materialet kommer också att förvaras oåtkomligt för utomstående. Så snart vår uppsats har godkänts av examinatorn kommer allt inspelat material att förstöras. Alla intervjupersoners namn kommer att avidentifieras i uppsatsen. Om du så önskar skickar vi gärna ett exemplar av den färdiga uppsatsen.

Intervjuerna kommer att genomföras under perioden 20/4 – 30/4, och vi hoppas att du har möjlighet att delta i vår undersökning.

Om du har frågor eller om något är oklart är du välkommen att kontakta någon av oss, antingen via epost eller telefon (se nedan). Du kan även kontakta vår handledare Weddig Runquist, lektor på Socialhögskolan (epost: weddig.runquist@soch.lu.se, tel. 072-307 65 65).

Stort tack på förhand!

Med vänliga hälsningar,

Amanda Pettersson och Cim Engström

E-post: amanda_pettersson93@hotmail.com eller cim.ebba.matilda@hotmail.com.

Tel. Amanda: 070-633 18 89, Cim: 070-294-73 19.